

**SERMAYE PİYASASI KURULU
MUHASEBE STANDARTLARI DAİRESİ**

**TÜREV ARAÇLARIN TAŞIDIĞI RİSKLERİN
ORTAYA KONMASINDA
KAMUYU AYDINLATMA DÜZENLEMELERİNİN YERİ VE ÖNEMİ**

YETERLİK ETÜDÜ

**Nevruz AKALIN
Uzman Yardımcısı**

**NİSAN 1999
ANKARA**

YÖNETİCİ ÖZETİ

Türev araçlar, değerlerini dayalı oldukları varlık, fiyat, oran veya endeksten alırlar. Bu araçlar, varolan bir pozisyonun korunması veya spekülasyon amaçlarıyla kullanılabilir. Türev araçlar, genel olarak, forward sözleşmeler, future sözleşmeler, opsiyonlar ve swaplar olarak sınıflandırılabilir.

Türev araçların taşıdığı başlıca riskler; kredi riski, likidite riski, piyasa riski, operasyon riski ve düzenleme (yasal) riskidir. Kredi riski, karşı tarafın finansal yükümlülüğünü tamamıyla yerine getiremeyebilmesi riskini; piyasa likidite riski, bir pozisyonun likidite edilemeyerek veya ters işlem ile netleştirilemeyerek elimine edilememesi riskini; fonlama riski, firmanın ödeme yükümlülüklerini veya teminat çağrılarını, fon giriş ve çıkışlarının zamanlamasını ayarlayamamasından dolayı yerine getirememesi riskini; piyasa riski, pozisyonlar likidite edilemeden veya diğer pozisyonlarla netleştirilemeden önce, bilanço veya bilanço dışı pozisyonların değerinin düşmesi riskini; operasyon riski, bilgi sağlayan sistemlerdeki veya iç kontrol sistemindeki yetersizlikler nedeniyle ortaya çıkabilecek beklenmedik zararlara ilişkin riskleri; düzenleme riski ise, sözleşmelerin yasal olarak yaptırım gücünün olmadığı veya doğru olarak dökümanite edilmediği durumlarda ortaya çıkan riskleri ifade eder.

Son yıllarda türev araçların kullanımında yaşanan önemli artış ve türev araçlar nedeniyle ortaya çıkan risk profilindeki değişikliklerin muhasebe kayıtlarından izlenememesi, birçok ulusal ve uluslararası kuruluşu kamuyu aydınlatma düzenlemeleri oluşturmaya yöneltmiştir.

Konuya ilişkin ilk düzenleme 1990 yılında ABD’nde yayımlanmış, daha sonra 1995 yılında International Accounting Standards Committee ve Kanada, 1996 yılında Japonya ve İsveç, 1998 yılında Fransa ve İngiltere tarafından konuya ilişkin standartlar/kurallar geliştirmiştir. Öte yandan, 1995 yılında Basle Committee on Banking Supervision (Basle Komitesi) ve Technical Committee of International Organization of Securities Commissions (IOSCO Teknik Komitesi), bankaların ve aracı kurumların türev işlemleri ile ilgili olarak kamuya açıklamaları gereken bilgiler konusunda öneriler içeren ortak bir rapor yayımlamış, 1995 yılından itibaren de bu önerilerin uygulama yönüne ilişkin araştırmalar yaparak elde edilen sonuçları her yıl rapor halinde yayımlamaya başlamıştır. Basle Komitesi ve IOSCO Teknik Komitesi, Şubat 1999 tarihinde, 1995 yılında yayımlanan raporda yer alan önerileri geliştirerek yeniden yayımlamıştır.

Ulusal ve uluslararası kuruluşlar tarafından geliştirilen standartlar/önerilerde yer alan ortak noktalar; türev araç elde tutma veya ihraç etme amaçlarının, bu amaçlara ulaşılmasında izlenen stratejilerin; muhasebeleştirme, değerlendirme ve gelir kaydetme esaslarının; kredi riski bilgileri ile kredi riski yoğunluğu bilgilerinin; gerçek değer bilgileri ve gerçek değer tahmininde uygulanan yöntemlerin; hedging işlemler ile ticari amaçlı işlemlere ilişkin bilgilerin açıklanmasına ilişkindir. Ayrıca işletmeler, riskleri yönetmekte kullandıkları işletme içi yöntemler bazında, piyasa riskine ilişkin kantitatif ve kalitatif bilgiler açıklamak konusunda teşvik edilmektedir. Bu ortak noktaların yanında standartlarda/önerilerde yer alan diğer hususlar; sözleşme koşullarına ilişkin bilgiler ile faiz oranı riski, döviz kuru riski, likidite riski, düzenleme riski, operasyon riski ve tanınma riskine ilişkin bilgilerin kamuya açıklanmasına yöneliktir. Türev araçlara ilişkin bilgilerin mali tablo dipnotlarında veya ekinde sunulan belgelerde yer alması gerekli görülmektedir.

Türkiye'de, konuyla ilgili olarak Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından hazırlanan ancak henüz taslak aşamasında olan "Vadeli İşlem (Future) ve Opsiyon Sözleşmelerinin Muhasebesine İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ" bulunmaktadır. Tebliğ taslağında yer verilen kamuyu aydınlatma yükümlülükleri, uluslararası düzenlemelere paralel olmakla birlikte, çok genel niteliktedir. Öte yandan, SPK'nın 50'nci maddesi uyarınca kuruluş, denetim, gözetim, muhasebe, mali tablo ve rapor standartları konularında kendi özel mevzuatlarına tabi bankalar ve sigorta şirketleri için de, özel mevzuatlarında türev araçlara ilişkin bilgilerin kamuya aydınlatılması konusunda detaylı düzenleme bulunmamaktadır. Bu nedenle türev araçlara ilişkin kamuya aydınlatma düzenlemelerinin geliştirilmesi gerektiği düşünülmekte olup, bu çerçevede yapılacak bir düzenlemede, asgari olarak; türev araç elde tutma veya ihraç etme amaçlarının, bu amaçlara ulaşılmasında izlenen stratejilerin; muhasebe politikalarının; kredi riski ve kredi riski yoğunlaşmasına ilişkin kantitatif ve kalitatif bilgilerin; piyasa riskine ilişkin kantitatif ve kalitatif bilgilerin; gerçek değer bilgileri ile gerçek değer tahmininde uygulanan yöntemler ve varsayımların; hedging işlemleri ile ticari amaçlı türev işlemlere ilişkin bilgilerin açıklanması yükümlülüğü getirilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

I. BÖLÜM- TÜREV ARAÇLAR, TÜREV ARAÇLARIN TAŞIDIĞI RİSKLER VE KAMUYU AYDINLATMA DÜZENLEMELERİNİN GEREKLİLİĞİ	2
I.1 TÜREV ARAÇLAR	2
I.1.1 Forward Sözleşmeler	2
I.1.2 Future Sözleşmeler	2
I.1.3 Opsiyonlar	2
I.1.4 Swaplar	3
I.2 TÜREV ARAÇLARIN TAŞIDIĞI RİSKLER	4
I.2.1 Kredi Riski	4
I.2.2 Likidite Riski	5
I.2.3 Piyasa Riski	5
I.2.4 Operasyon Riski	5
I.2.5 Düzenleme (Yasal) Riski	5
I.3 KAMUYU AYDINLATMA DÜZENLEMELERİNİN GEREKLİLİĞİ	6
II. BÖLÜM- KAMUYU AYDINLATMA DÜZENLEMELERİ	6
II.1 IAS DÜZENLEMELERİ	7
II.1.1 IAS 32 ile Düzenlenen Kamuyu Aydınlatma Yükümlülükleri	8
II.1.1.1 Şartlar, Koşullar ve Muhasebe Politikalarına İlişkin Bilgilerin Kamuya Açıklanması	9
II.1.1.2 Faiz Oranı Riskine İlişkin Bilgilerin Kamuya Açıklanması	9
II.1.1.3 Kredi Riskine İlişkin Bilgilerin Kamuya Açıklanması	9
II.1.1.4 Gerçek Değere İlişkin Bilgilerin Kamuya Açıklanması	10
II.1.1.5 Gerçek Değerden Yüksek Bir Değerle Kayıtlarda İzlenen Finansal Varlıklara İlişkin Bilgilerin Kamuya Açıklanması,	10
II.1.1.6 Gelecekte Beklenen İşlemlerin Hedge Edilmesine İlişkin Bilgilerin Kamuya Açıklanması	10
II.1.1.7 Diğer Kamuya Açıklanabilecek Bilgiler	10
II.1.2 IAS 39 ile Düzenlenen Kamuyu Aydınlatma Yükümlülükleri	11

II.2 ABD DÜZENLEMELERİ	12
II.2.1 FASB Düzenlemeleri	13
II.2.1.1 SFAS 105 ile Düzenlenen Kamuyu Aydınlatma Yükümlülükleri	13
II.2.1.1.1 Bilanço-dışı Risk Taşıyan Finansal Araçların Boyutu, Yapısı ve Koşullarına İlişkin Bilgilerin Kamuya Açıklanması	14
II.2.1.1.2 Bilanço-dışı Kredi Riski Taşıyan Finansal Araçların Kredi Riskine İlişkin Bilgilerin Kamuya Açıklanması	14
II.2.1.1.3 Tüm Finansal Araçlara İlişkin Kredi Riski Yoğunlaşması Bilgilerinin Kamuya Açıklanması	14
II.2.1.2 SFAS 107 ile Düzenlenen Kamuyu Aydınlatma Yükümlülükleri	15
II.2.1.3 SFAS 119 ile Düzenlenen Kamuyu Aydınlatma Yükümlülükleri	15
II.2.1.3.1 Tüm Türev Finansal Araçlara İlişkin Bilgilerin Kamuya Açıklanması	16
II.2.1.3.2 Ticari Amaçla Elde Tutulan veya İhraç Edilen Türev Finansal Araçlara İlişkin Açıklamalar	16
II.2.1.3.3 Ticari Amaç Dışındaki Amaçlarla Elde Tutulan veya İhraç Edilen Türev Finansal Araçlara İlişkin Açıklamalar	16
II.2.1.3.4 Elde Tutulan veya İhraç Edilen Tüm Finansal Araçlar İçin Önerilen Açıklamalar	17
II.2.1.4 SFAS 133 ile Düzenlenen Kamuyu Aydınlatma Yükümlülükleri	17
II.2.2 SEC Düzenlemesi	20
II.2.2.1 Türev Araçlara İlişkin Muhasebe Politikalarının Kamuya Açıklanması	20
II.2.2.2 Piyasa Riskine İlişkin Kantitatif Bilgiler	21
II.2.2.3 Piyasa Riskine İlişkin Kalitatif Bilgiler	22
II.3 İNGİLTERE DÜZENLEMELERİ	23
II.3.1 Hedeflerin, Politikaların ve Stratejilerin Kamuya Açıklanması	24
II.3.2 Faiz Oranı Riskine İlişkin Açıklamalar	24
II.3.3 Döviz Risklerine İlişkin Açıklamalar	25
II.3.4 Likidite Riskine İlişkin Açıklamalar	26
II.3.5 Gerçek Değere İlişkin Açıklamalar	26
II.3.6 Ticari Amaçla Tutulan veya İhraç edilen Finansal Varlık ve Finansal Yükümlülüklerle İlişkin Açıklamalar	27
II.3.7 Hedge İşlemlerine İlişkin Açıklamalar	28
II.3.8 Ticari Ürün Sözleşmelerine İlişkin Açıklamalar	29
II.3.9 Piyasa Fiyat Riskine İlişkin Ek Açıklamalar	29
II.3.10 Muhasebe Politikalarının Kamuya Açıklanması	29

II.4 BASLE KOMİTESİ VE IOSCO TEKNİK KOMİTESİ'NİN KONUYA İLİŞKİN ÇALIŞMALARI VE ÖNERİLERİ	30
II.4.1 Genel Esaslar	31
II.4.1.1 Kantitatif Kamuyu Aydınlatmaya İlişkin Esaslar	32
II.4.1.2 Kalitatif Kamuyu Aydınlatmaya İlişkin Esaslar	32
II.4.2 Riskler ve Yönetici Kontrolleri-Kalitatif Kamuyu Aydınlatma	32
II.4.3 Piyasa Riskine İlişkin Açıklamalar	33
II.4.3.1 Kantitatif Açıklamalar	33
II.4.3.2 Kalitatif Açıklamalar	33
II.4.4 Kredi Riskine İlişkin Açıklamalar	33
II.4.4.1 Kantitatif Açıklamalar	33
II.4.4.2 Kalitatif Açıklamalar	34
II.4.5 Likidite Riskine İlişkin Açıklamalar	34
II.4.5.1 Kantitatif Açıklamalar	34
II.4.5.2 Kalitatif Açıklamalar	34
II.4.6 Diğer Risklere İlişkin Açıklamalar	35
II.4.6.1 Kantitatif Açıklamalar	35
II.4.6.2 Kalitatif Açıklamalar	35
II.4.7 Muhasebeleştirme ve Değerleme Yöntemlerine İlişkin Açıklamalar	35
II.4.8 Kazanç Etkisine İlişkin Açıklamalar	36
III. BÖLÜM- TÜRKİYE'YE İLİŞKİN DEĞERLENDİRME	36
IV. BÖLÜM- ÖZET VE SONUÇ	38

KISALTMALAR CETVELİ

ASB	Accounting Standards Board	Muhasebe Standartları Kurulu (İngiltere)
Basle Komitesi	Basle Committee on Banking Supervision	Bankacılık Faaliyetlerinin Gözetimine İlişkin Basle Komitesi
BIS	Bank of International Settlements	Uluslararası Ödemeler (Mutabakat) Bankası
FASB	Financial Accounting Standards Board	Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (ABD)
FRS	Financial Reporting Standard	Finansal Raporlama Standartı (ASB düzenlemeleri)
IAS	International Accounting Standard	Uluslararası Muhasebe Standartı (IASC düzenlemeleri)
IASC	International Accounting Standards Committee	Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi
IOSCO Teknik Komitesi	Technical Committee of International Organization of Securities Commissions	Aracı Kurumlar Uluslararası Organizasyonu Teknik Komitesi
OTC	Over-the Counter	Tezgaüstü Piyasa
SEC	Securities and Exchange Commission	Menkul Kıymetler ve Borsalar Komisyonu (ABD)
SFAS	Statement of Financial Accounting Standard	Finansal Muhasebe Standardına İlişkin Düzenleme (FASB düzenlemeleri)
SSAP	Statements of Standard Accounting Practice	Muhasebe Uygulamalarına İlişkin Düzenleme (ASB Düzenlemeleri)

GİRİŞ

Türev araçlar, değerlerini dayalı oldukları varlık, fiyat, oran veya endeksten alırlar. Bu araçlar, varolan bir pozisyonun korunması (hedging) veya spekülatif amaçlarla kullanılabilirlerdir.

Son yıllarda türev araçların kullanımı önemli derecede artmıştır. Bu araçlar, riskten korunmak açısından etkin araçlar olmakla birlikte, önemli tutarlarda ve beklenmedik kayıplara da neden olabilmektedir. Türev araçlar bir işletmenin risk profilini öyle hızlı değiştirebilmektedir ki, bu değişikliği muhasebe kayıtlarından açık bir şekilde görmek mümkün olamamaktadır. Bu nedenle, işletmelerin mali durumlarını ve performanslarını etkileyebilecek risk profillerini ve bu risk profillerinin yönetimi hakkındaki tüm bilgileri zamanında ve doğru olarak kamuya açıklamaları bir gereklilik olarak ortaya çıkmış, ulusal ve uluslararası düzeyde bir çok kuruluş standart/kural oluşturmaya yönelmiştir.

Konuya ilişkin ilk düzenleme 1990 yılında ABD’nde yayımlanmış, daha sonra 1995 yılında IASC ve Kanada, 1996 yılında Japonya ve İsveç, 1998 yılında Fransa ve İngiltere tarafından konuya ilişkin standartlar/kurallar geliştirilmiştir. Öte yandan, 1995 yılında Basle Komitesi ve IOSCO Teknik Komitesi, bankaların ve aracı kurumların türev işlemleri ile ilgili olarak kamuya açıklamaları gereken bilgiler konusunda öneriler içeren ortak bir rapor yayımlamış, 1995 yılından itibaren de bu önerilerin uygulama yönüne ilişkin araştırmalar yaparak elde edilen sonuçları her yıl rapor halinde yayımlamaya başlamıştır. Basle Komitesi ve IOSCO Teknik Komitesi, Şubat 1999 tarihinde, 1995 yılında yayımlanan raporda yer alan önerileri geliştirerek yeniden yayımlamıştır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde; türev araçlar ve türev araçların taşıdığı risklere ilişkin özet bilgiler verilerek, kamuyu aydınlatma düzenlemelerinin gerekliliği ortaya konmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde, konuya ilişkin IASC, ABD ve İngiltere düzenlemeleri incelenmiş, ayrıca Basle Komitesi ve IOSCO Teknik Komitesi'nin önerileri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, Türkiye'deki durum değerlendirilerek önerilere yer verilmiştir. Dördüncü ve son bölüm ise özet ve sonuçtan oluşmaktadır. Çalışmada; "future", "forward", "hedging/hedge" kavramları, sözkonusu işlemleri daha iyi ifade edecekleri düşünülerek ve kavram kargaşası yaratmamak açısından Türkçe çevirisi yapılmadan aynen kullanılmıştır. "Future" kavramı, organize piyasalarda işlem gören vadeli işlem sözleşmelerini; "forward" kavramı, organize piyasalarda işlem görmeyen vadeli işlem sözleşmelerini; "hedging/hedge" kavramı, korunma amaçlı işlemleri ifade etmektedir.

I. BÖLÜM- TÜREV ARAÇLAR, TÜREV ARAÇLARIN TAŞIDIĞI RİSKLER VE KAMUYU AYDINLATMA DÜZENLEMELERİNİN GEREKLİLİĞİ

I.1 TÜREV ARAÇLAR

Türev araçlar, değerlerini dayalı oldukları varlık, fiyat, oran veya endeksten alırlar. Türev araçların dayalı oldukları unsurlar; hisse senetleri, tahviller, ticari ürünler, faiz oranları, döviz kurları ve menkul kıymet borsası ve diğer endeksler olabilir (ASB, 1996:73). Bu araçlar, varolan bir pozisyonun korunması (hedging) veya spekülatif amaçlarla kullanılabilen olup, genel olarak forward sözleşmeler, future sözleşmeler, opsiyonlar ve swaplar olarak sınıflandırılabilir.

I.1.1 Forward Sözleşmeler

Forward sözleşmeler, teslimatı ileriki bir vadede yapılacak olan, belirli miktardaki ticari ürünün veya finansal aracın fiyatını veya oranını bugünden sabitleyerek, taraflardan birini vade tarihinde belirlenen fiyattan sözleşme konusu kıymeti almakla, diğerini de satmakla yükümlü kılan sözleşmelerdir. Forward sözleşmeler, standardizasyonun kural olduğu borsa ürünlerine kıyasla daha esnek ürünler olup, sözleşmeye konu olan miktar ve vade müşterinin arzusuna göre belirlenir (PEKER, 1997:7).

I.1.2 Future Sözleşmeler

Future sözleşmeler, forward sözleşmeler ile aynı amacı ve özellikleri taşımaktadır. Aralarındaki temel farklılık, future sözleşmelerin standart olması ve organize borsalarda işlem görmesidir. Diğer farklılıklar ise; forward sözleşmelerde karşı taraf kredi riskinin bulunmasına karşın future sözleşmelerde takas kurumunun tarafların yükümlülüğünü yerine getirmeme riskine karşı garanti sağlaması, forward sözleşmelerde netleştirmenin karşı tarafın kararına bağlı olmasına karşın future sözleşmelerde pozisyonun kolaylıkla ters işlemle kapatılabilmesi, forward sözleşmelerde teminat yükümlülüğü bulunmamasına karşın future sözleşmelerde günlük teminat tamamlama yükümlülüğü olması, forward sözleşmelerde gerçek piyasa değerinin belirlenmemesine karşın future sözleşmelerde günlük piyasa fiyatının belirlenmesi, forward sözleşmelerde genellikle fiziki teslim istenmesine karşın future sözleşmelerde istisnalar dışında fiziksel teslim olmaması olarak sıralanabilir.

I.1.3 Opsiyonlar

Opsiyon, herhangi bir ürünü, fiyatı bugünden sabitlemek koşuluyla, ileri bir vadede satmak yada satın almak üzere alıcı ve satıcı arasında yapılan bir sözleşmedir.

Opsiyon sözleşmelerinin future ve forward sözleşmelerden farkı, bunların alıcıya bir hak sağlayıp, alıcıyı ürünün alımı veya satımı konusunda herhangi bir yükümlülük altında bırakmamasıdır. Opsiyonlar, alıcısına satın alma veya satma konusunda sadece bir hak verirken, satıcısına ise satın alma veya satma konusunda bir zorunluluk yüklemektedir. Alıcısına vade tarihine kadar olan süre içinde herhangi bir tarihte kullanma hakkı veren opsiyonlara Amerikan opsiyonu, sadece vade tarihinde kullanma hakkı veren opsiyona ise Avrupa opsiyonu adı verilmektedir.

Opsiyonlar, alım (call) ve satım (put) opsiyonları olmak üzere iki gruba ayrılırlar. Alım opsiyonu, alıcısına belirli bir miktarda bir ürünü, önceden belirlenmiş olan kullanma fiyatı üzerinden gelecekte bir tarihte satın alma hakkı; satım opsiyonu ise, alıcısına belirli bir miktarda bir ürünü, önceden belirlenmiş olan kullanma fiyatı üzerinden gelecekte bir tarihte satma hakkı verir (ÖNCE, 1995:35). Her iki opsiyon türünde de opsiyon satıcısının herhangi bir hakkı olmayıp, opsiyon kullanıldığı takdirde sözleşmenin dayalı olduğu kıymeti karşı taraftan satın alma ya da satma yükümlülüğü vardır. Fiyat riskini ortadan kaldırmak için oldukça cazip bir araç olan opsiyonu satın alan taraf, sağlamış olduğu bu hizmet karşılığında opsiyon satana prim ödemektedir. Prim, opsiyon satanın üstlendiği fiyat riskinin bedelidir ve peşin olarak ödenir. Opsiyonun kullanılmaması halinde, primin geri alınması sözkonusu değildir. Opsiyonların diğer korunma amaçlı kullanılan araçlardan en temel farkı, fiyatların opsiyon alıcısı aleyhine gelişmesi durumunda fiyat garantisi sağlaması, aynı zamanda da piyasanın lehte gelişmesi durumunda bu gelişmenin sağlayacağı spekülasyon kar olanaklarını açık bırakmasıdır (AKSEL, 1995:32-33).

Opsiyonlar, borsa opsiyonları ve tezgahüstü piyasa (OTC) opsiyonları olmak üzere iki farklı piyasada işlem görürler. Borsa opsiyonları, future sözleşmelere benzer şekilde miktar, vade ve kullanım fiyatı açısından standart sözleşmeleri içerir. Buna karşılık OTC opsiyonları müşteri ile opsiyon satıcısı arasında isteğe göre farklı büyüklüklerde, farklı tarihler ve para birimleri cinsinden düzenlenebilir.

1.1.4 Swaplar

Swap; iki taraf arasında birbirlerinin nakit akışlarını belirli bir süre için değiş tokuş etmek amacıyla yapılan bir sözleşmedir (AKSEL, 1995:33). Swap piyasaları nitelikleri itibariyle temel olarak döviz swapları ve faiz swaplarından oluşmaktadır.

Döviz swapı; iki farklı paranın veya farklı para birimlerinden olan yükümlülüklerin, daha sonraki bir tarihte yeniden değiştirilmesine ilişkin bir anlaşmayla birlikte bugünden değiştirilmesi için yapılan bir anlaşmadır. Döviz

swapına girildiğinde farklı para biriminden olan anaparalar üzerinde anlaşmaya varılmış olan kurdan karşılıklı olarak hemen değiştirilir ve aynı zamanda değiştirilen bu paraların swap vadesi sonunda taraflara iade edileceğine ilişkin vadeli taahhüde girilir. Swapın vadesi sonunda paralar yeniden değiştirilirken uygulanacak olan döviz kuru, başlangıçtaki değişim sırasında uygulanan kurla aynıdır. Faiz ödemelerini de içeren döviz swapları, faiz ödeme ve tahsilatlarının yapıldığı para birimini değiştirmek konusunda işletmeye olanak tanımaktadır.

Faiz swapı; farklı borçlanma kaynaklarından, benzer vadeli ve aynı miktarda anapara borçlanmış birbirinden bağımsız iki tarafın, faiz ödeme yükümlülüklerini, genelde aracı bir banka yoluyla, birbirlerine devretmelerini içermektedir. Yapılan swap anlaşması uyarınca iki taraf, bir varlık veya borca ilişkin periyodik ödemeleri değiştirmek üzere, yıllık dönemler için, belirli bir anapara miktarına dayalı olarak faiz ödemelerini sabit orandan değişken orana, değişken orandan sabit orana veya değişken oranın bir türünden diğer türüne değiştirirler. Tanımdan da anlaşılacağı üzere, faiz swapları aynı para biriminden olan borçların sadece faiz ödemelerinin yapısını değiştirmekte olup, anaparaların değiştirilmesi sözkonusu değildir.

Döviz swapının faiz swapı ile birlikte kullanımı sonucu ortaya çıkan bir diğer swap türü çapraz döviz swaplarıdır (cross currency swap). Çapraz döviz swaplarında, farklı para birimleri ve farklı faiz yapısı üzerine (sabit veya değişken) borçlanan taraflar, diğer tarafın borcuna ilişkin anapara ve faiz ödemelerini yerine getirmek üzere anlaşılırlar (ÖNCE, 1995:32).

Swaplar genel olarak ikili anlaşmalar çerçevesinde borsa dışı piyasalarda işlem görürler (PEKER, 1997:12).

I.2 TÜREV ARAÇLARIN TAŞIDIĞI RİSKLER

Türev araçların taşıdığı başlıca riskler; kredi riski, likidite riski, piyasa riski, operasyon riski ve düzenleme (yasal) riski olarak sınıflandırılabilir.

I.2.1 Kredi Riski

Kredi riski, karşı tarafın finansal yükümlülüğünü tamamıyla yerine getiremeyebilmesi riskidir. Kredi riskini borsada işlem gören araçlar ve OTC piyasasında işlem gören araçlar açısından ayrı ayrı değerlendirmek gerekir. Organize borsalar ve takas kurumları kredi riskini azaltırken, OTC piyasalarda kredi riski önemli bir risk olarak varlığını sürdürmektedir. OTC sözleşmelerine ilişkin kredi riskini ise iki gruba ayırarak incelemek mümkündür; cari kredi riski ve potansiyel

kredi riski. Cari kredi riski; karşı tarafın yükümlülüğünü yerine getirmemesi durumunda sözleşmelerden beklenen nakit akımın pozitif piyasa değeri ile yerine konulması maliyeti (replacemant cost) olarak ölçülür. Potansiyel kredi riski, vadeye kalan dönem içinde sözleşmenin dayandığı oranlar veya fiyatlardaki hareketler nedeniyle ortaya çıkabilecek risk olarak tanımlanabilir (Basle Committee and IOSCO, 1998a:8-9).

I.2.2 Likidite Riski

Türev araçlara ilişkin iki temel likidite riski türü vardır; piyasa likidite riski ve fonlama riski. Piyasa likidite riski; bir pozisyonun, likidite edilemeyerek veya ters işlem ile netleştirilemeyerek elimine edilememesi riskidir. Fonlama riski ise; ters fonlama sağlayan ve kuruluş üzerinde nakit akımı baskısı yaratan türev işlemlerin yarattığı risktir (Basle Committee and IOSCO, 1998a:12-13). Diğer bir ifade ile, fonlama riski, firmanın ödeme yükümlülüklerini veya teminat çağrılarını, fon giriş ve çıkışlarının zamanlamasını ayarlayamamasından dolayı yerine getirememesi riskidir (PEKER, 1997:48).

I.2.3 Piyasa Riski

Piyasa riski; pozisyonlar likidite edilemeden veya diğer pozisyonlarla netleştirilemeden önce, bilanço-içi veya bilanço dışı pozisyonların değerinin düşmesi riskidir (Basle Committee and IOSCO, 1998a:14). Başka bir deyişle, piyasa riski, türev aracın dayalı olduğu varlık, fiyat, oran veya endeks seviyesindeki dalgalanmalar sonucunda türev aracın fiyatının değişmesi riski olarak tanımlanabilir.

I.2.4 Operasyon Riski

Operasyon riski, bilgi sağlayan sistemlerdeki veya iç kontrol sistemindeki yetersizlikler nedeniyle ortaya çıkabilecek beklenmedik zararlara ilişkin risktir. Bu risk, insan hatası, sistem yetersizliği ve yetersiz prosedür ve kontroller nedeniyle ortaya çıkar. Ödeme yapıları ve değer hesaplamaları karmaşık yapıya sahip olan türev araçlarda operasyon riski daha büyük bir risk olarak kendisini gösterir (Basle Committee, 1994:14).

I.2.5 Düzenleme (Yasal) Riski

Düzenleme riski; mahkemelerin, düzenleyici otoritelerin veya yetkili herhangi bir kamu kurumunun aldığı bir karardan dolayı türev araç sözleşmesinin tamamen veya kısmen uygulanamaması sonucunda zarara uğrama riskidir. Düzenleme riski iki nedenden ortaya çıkar. Dökümantasyon riski olarak ifade edilebilecek risk türü,

özellikle borsalar tarafından hazırlanmamış standart olmayan sözleşmelerin iyi kaleme alınmaması nedeniyle açık olmayan ifadeler içermesi, sözleşmenin hukuken geçerli olması için gerekli şartların sözleşmede yer almaması gibi sebeplerden doğar. Düzenleme riskinin ortaya çıkmasının bir başka nedeni ise, sözleşmenin mevcut mevzuat hükümlerine aykırı olması veya sözleşme taraflarının hukuki ehliyetinin bulunmamasından kaynaklanır (PEKER, 1997:49-50).

I.3 KAMUYU AYDINLATMA DÜZENLEMELERİNİN GEREKLİLİĞİ

Son yıllarda türev araçların kullanımı önemli derecede artmıştır. Bu araçlar, riskten korunmak açısından etkin araçlar olmakla birlikte, önemli tutarlarda ve beklenmedik kayıplara da neden olabilmektedir. Türev araçlar bir işletmenin risk profilini öyle hızlı değiştirebilmektedir ki, bu değişikliği muhasebe kayıtlarından açık bir şekilde görmek mümkün olamamaktadır. Türev araçların yoğun olarak kullanıldığı yurtdışı uygulamalarında bu araçların mali tablolarda izlenmesine yönelik standartlar üzerindeki çalışmaların tamamlanması çok yenidir. Dolayısıyla, bu düzenlemeler öncesinde türev araçlara ilişkin bilgilere ancak dipnotlarda ve ek açıklamalarda rastlamak mümkündür. Bu nedenle, mali tablo kullanıcılarının işletmelerin mali durumları ve performanslarını değerlendirebilmesi için, işletmelerin mali durumunu ve performansını etkileyebilecek risk profili ve bu risk profilinin nasıl yönetildiğine ilişkin tüm bilgileri zamanında ve doğru olarak kamuya açıklamaları bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır.

II. BÖLÜM- KAMUYU AYDINLATMA DÜZENLEMELERİ

Türev araç kullanımının artması, bu araçların taşıdığı riskler, muhasebe standartlarının olmayışı, birçok ulusal ve uluslararası kuruluşu öncelikle kamuyu aydınlatma konusunda standart veya kural oluşturmaya yöneltmiştir.

Konuya ilişkin ilk düzenleme 1990 yılında Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde Financial Accounting Standards Board (FASB) tarafından yayımlanan Statement of Financial Accounting Standards (SFAS) No.105'dir. Bu standartla getirilen kamuyu aydınlatma yükümlülükleri sonraki yıllarda yayımlanan SFAS 107, 119 ve 133 no'lu standartlarla geliştirilmiş, ayrıca Securities Exchange Commission (SEC) tarafından 1997 yılında yayımlanan bir düzenleme ile ek yükümlülükler getirilmiştir. İkinci düzenleme, International Accounting Standards Committee (IASC) tarafından 1995 yılında yayımlanan International Accounting Standards (IAS) No.32'dir. Aralık 1998 tarihinde onaylanan IAS 39 ile, IAS 32'de düzenlenen

kamuyu aydınlatma yükümlülükleri geliştirilmiştir. Ayrıca 1995 yılında Kanada'da, 1996 yılında Japonya ve İsveç'te, 1998 yılında Fransa ve İngiltere'de ulusal kuruluşlar tarafından konuya ilişkin standartlar/kurallar geliştirilmiştir

Öte yandan, 1995 yılında Basle Komite¹ ve IOSCO Teknik Komitesi², bankaların ve aracı kurumların türev işlemleri ile ilgili olarak kamuya açıklamaları gereken bilgiler konusunda öneriler içeren ortak bir rapor yayımlamış, 1995 yılından itibaren de bu önerilerin uygulama yönüne ilişkin araştırmalar yaparak elde edilen sonuçları her yıl rapor halinde yayımlamaya başlamıştır. Basle Komitesi ve IOSCO Teknik Komitesi, Şubat 1999 tarihinde, 1995 yılında yayımlanan raporda yer alan önerileri geliştirerek yeniden yayımlamıştır.

Bu bölümde, öncelikle IAS, ABD ve İngiltere düzenlemeleri incelenecek, daha sonra Basle Komitesi ve IOSCO Teknik Komitesi'nin yayımladığı öneriler ele alınacaktır.

II.1 IAS DÜZENLEMELERİ

IASC, 1989 yılında finansal araçların muhasebeleştirilmesi ve bu araçlara ilişkin bilgilerin kamuya açıklanması konusunda kapsamlı bir standart geliştirmek amacıyla bir proje başlatmış, proje daha sonra iki aşamaya bölünmüştür. İlk aşama olan kamuyu aydınlatma ve mali tabloların sunumu çalışmaları Mart 1995 tarihinde tamamlanmış ve IAS 32 "*Finansal Araçlar: Kamuyu Aydınlatma ve Sunum*" kabul edilmiştir. Projenin ikinci aşamasını oluşturan finansal araçların muhasebeleştirilmesine ilişkin çalışmalar ise Aralık 1998 tarihinde tamamlanmış ve IAS 39 "*Finansal Araçlar: Muhasebeleştirilmesi ve Değerlemesi*" kabul edilmiştir. IAS 39, 1 Ocak 2001 tarihinde veya bu tarihten sonra başlayan yıllık hesap dönemleri için geçerli olup, bu tarihten önce uygulanmak istenmesi halinde standartın yayımlandığı mali yılın bitimi ile başlayan yeni mali yılın başından itibaren uygulanabilecektir.

¹ Basle Committee on Banking Supervision: 1975 yılında G-10 ülkeleri merkez bankası yöneticilerince kurulan ve bankacılık faaliyetlerinin gözetim ve denetimiyle yetkili idarelerden oluşan bir komitedir. Komite; Belçika, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, İsveç, İsviçre, İngiltere ve ABD'nin merkez bankaları ve bankacılık faaliyetlerinin gözetim ve denetimiyle yetkili idarelerinin üst düzey temsilcilerinden oluşur.

² Technical Committee of the International Organization of Securities Commissions: Sanayileşmiş büyük ülkelerdeki aracı kurumların gözetim ve denetimiyle yetkili idarelerin oluşturduğu bir komitedir. Komite; Avustralya, Fransa, Almanya, Hong Kong, İtalya, Japonya, Meksika, Kanada, Hollanda, Quebec, İspanya, İsveç, İsviçre, İngiltere ve ABD'nin sermaye piyasası kurullarının üst düzey temsilcilerinden oluşur.

II.1.1 IAS 32 ile Düzenlenen Kamuyu Aydınlatma Yükümlülükleri

IAS 32 no'lu standartta; bilanço-içi finansal araçların sunumuna ilişkin esaslar belirlenirken, bilanço-içi ve bilanço-dışı finansal araçlar ile ilgili olarak kamuya açıklanması gereken bilgiler tanımlanmıştır.

IAS 32 ile düzenlenen kamuyu aydınlatma yükümlülüklerinin amacı; bilanço-içi ve bilanço-dışı finansal araçların bir işletmenin finansal pozisyonu, performansı ve nakit akımları açısından önemini anlaşılmasını sağlayacak ve bu araçlardan beklenen gelecekteki nakit akımlarının miktarı, zamanlaması ve belirliliğinin değerlendirilmesine yardımcı olacak bilgilerin sağlanmasıdır.

IAS 32 no'lu standartta bilanço-içi ve bilanço-dışı finansal araçlar ile ilgili olarak fiyat riski (döviz riski, faiz oranı riski, piyasa riski), kredi riski, likidite riski ve nakit akımı riski tanımlanmış, kamuyu aydınlatma yükümlülükleri bu risklerin boyutunun anlaşılmasını sağlamaya yönelik olarak düzenlenmiştir.

IAS 32 no'lu standartta, kamuya açıklanması gereken bilgilerin formatı ya da mali tablodaki yeri belirlenmemiş, ancak açıklamaların mali tablo dipnotlarında veya ek tablolarda yapılabileceği belirtilmiştir. Kamuya açıklanacak bilgiler, finansal aracın yapısına ve işletme için nisbi önemine göre spesifik sayısal bilgiler ile açıklama niteliğindeki bilgilerden oluşabilecektir. Finansal araçlar hakkında yapılacak açıklamanın detay düzeyinin belirlenmesinde, bu araçların nisbi önemleri dikkate alınacaktır. Dipnotlarda veya ek tablolarda açıklanacak tutarların bilanço-içi varlık ve yükümlülükler ile ilgili olduğu durumlarda, bilançodaki ilgili kalemler ile bağlantının kurulabilmesini sağlayacak yeterli bilgi sağlanacaktır.

IAS 32 no'lu standartla getirilen kamuyu aydınlatma yükümlülükleri ana başlıklar itibariyle aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

- i) Şartlar (terms), koşullar (conditions) ve muhasebe politikalarına ilişkin bilgilerin kamuya açıklanması,
- ii) Faiz oranı riskine ilişkin bilgilerin kamuya açıklanması,
- iii) Kredi riskine ilişkin bilgilerin kamuya açıklanması,
- iv) Gerçek değere (fair value)³ ilişkin bilgilerin kamuya açıklanması,
- v) Gerçek değerden yüksek bir değerle kayıtlarda izlenen finansal varlıklara ilişkin bilgilerin kamuya açıklanması,
- vi) Gelecekte beklenen işlemlerin hedge edilmesine ilişkin bilgilerin kamuya

³ IAS 32 no'lu standartta; "fair value", piyasa hakkında bilgili tarafların pazarlık sonucu bir varlığı değiştirme veya bir yükümlülüğü yerine getirme için anlaştıkları tutar olarak tanımlanmıştır.

açıklanması,

vii) Diğer kamuya açıklanabilecek bilgiler.

II.1.1.1 Şartlar, Koşullar ve Muhasebe Politikalarına İlişkin Bilgilerin Kamuya Açıklanması

İşletmeler, her bir finansal varlık ve finansal yükümlülük sınıfı için (bilanço-içi ve bilanço-dışı), finansal araçların kullanım boyutu ve yapısına ilişkin bilgileri kamuya açıklayacaklardır. Bu açıklamalarda, gelecekte beklenen nakit akımlarının miktarını, zamanlamasını ve belirliliğini etkileyebilecek önemli şart ve koşullara yer verilecektir.

İşletmeler, IAS 1 “Muhasebe Politikalarının Kamuya Açıklanması” çerçevesinde tüm önemli muhasebe politikalarını açıklamakla yükümlüdürler. Bunun yanında, IAS 32 ile finansal araçlarla ilgili olarak aşağıdaki açıklamaların yapılması zorunlu kılınmıştır;

i) Bir finansal varlık veya yükümlülüğün bilançoya yansıtılma ve bilançodan çıkarılma zamanının belirlenmesinde kullanılan kriterler,

ii) Finansal varlık ve yükümlülüklerin ilk kayda alınmasında ve sonrasında uygulanan değerlendirme yöntemleri,

iii) Finansal varlık ve yükümlülüklerden kaynaklanan gelir ve giderlerin kaydedilmesine ve değerlemesine ilişkin esaslar.

II.1.1.2 Faiz Oranı Riskine İlişkin Bilgilerin Kamuya Açıklanması

İşletmeler, her bir finansal varlık ve finansal yükümlülük sınıfı için (bilanço-içi ve bilanço-dışı), sözleşmede belirlenen yeniden fiyatlama tarihi veya vade tarihinden önce olanını ve uygulanabilir olduğunda efektif faiz oranını açıklayacaklardır. Vade tarihlerine veya daha önce ise yeniden fiyatlama tarihlerine ilişkin bilgiler faiz oranının sabitlendiği zamanı, efektif faiz oranına ilişkin bilgiler ise sabitlenen faiz oranı düzeyini göstermeye yöneliktir.

II.1.1.3 Kredi Riskine İlişkin Bilgilerin Kamuya Açıklanması

İşletmeler, her bir finansal varlık ve finansal yükümlülük sınıfı için (bilanço-içi ve bilanço-dışı), finansal araçlar kapsamındaki yükümlülüklerin karşı taraflarca yerine getirilmediği durumlarda, alınan teminatların gerçek değerlerini dikkate almaksızın, bilanço tarihi itibarıyla karşı karşıya kalacakları maksimum kredi riskini en iyi yansıtan tutara ilişkin bilgileri ve önemli kredi riski yoğunlaşması bilgilerini kamuya açıklayacaklardır.

II.1.1.4 Gerçek Değere İlişkin Bilgilerin Kamuya Açıklanması

İşletmeler, her bir finansal varlık ve finansal yükümlülük sınıfı için (bilanço-içi ve bilanço-dışı), gerçek değer bilgilerini açıklayacaklardır. Bu yükümlülüğün yerine getirilmesi, süre yetersizliği veya bir finansal varlık veya yükümlülüğün gerçek değerinin yeterli güvenilirlikte belirlenmesinin maliyetli olması kısıtları altında mümkün görülüyorsa, bu durumun sözkonusu finansal araca ilişkin bilgiler ile birlikte kamuya açıklanması gerekmektedir.

II.1.1.5 Gerçek Değerden Yüksek Bir Değerle Kayıtlarda İzlenen Finansal Varlıklara İlişkin Bilgilerin Kamuya Açıklanması,

İşletmeler, gerçek değerinden yüksek değerle kayıtlarda izledikleri finansal varlık bulunması halinde; her bir varlığın veya varlık grubunun kayıtlardaki değerleri ile gerçek değerlerini, ayrıca kayıtlardaki değerlerin azaltılmama nedenlerini dayanakları ile birlikte açıklayacaklardır.

II.1.1.6 Gelecekte Beklenen İşlemlerin Hedge Edilmesine İlişkin Bilgilerin Kamuya Açıklanması

İşletmeler, gelecekte beklenen işlemleri hedge etmek için finansal araç kullandıklarında; işlemin gerçekleşmesinin beklendiği ana kadar olan zaman dilimini içerecek şekilde beklenen işlemlerin tanımını, hedge araçlarının tanımını, ertelenen veya bilanço-dışı kazanç veya kayıpların miktarı ile kazanç veya kayıp olarak kayıtlara yansıtılması beklenen döneme ilişkin bilgileri açıklayacaklardır.

II.1.1.7 Diğer Kamuya Açıklanabilecek Bilgiler

İşletmeler ayrıca; finansal varlık ve yükümlülüklerin gerçek değerlerindeki değişikliklerin -dönem geliri veya gideri olarak kayıtlara yansıtılan- toplam tutarına ilişkin bilgileri; gelecekte beklenen işlemlerin hedge edilmesi amacı dışındaki amaçlarla tutulan hedge araçlarına ilişkin ertelenen veya kayıtlara yansıtılmayan kazanç veya kaybın toplam tutarını; bilanço tarihi itibarıyla elde tutulan miktarların yıl boyunca elde tutulan miktarları temsil etmediği durumlarda, kayıtlara yansıtılan finansal varlık ve yükümlülüklerin yıl boyunca ortalama toplam kayıtlardaki miktarını, kayıtlara yansıtılmayan finansal varlık ve yükümlülüklerin yıl boyunca ortalama toplam anapara, sözleşme değeri veya benzer bilgileri ve tüm finansal varlık ve yükümlülüklerin yıl boyunca ortalama toplam gerçek değerlerini açıklayabileceklerdir.

II.1.2 IAS 39 ile Düzenlenen Kamuyu Aydınlatma Yükümlülükleri

IAS 39 no'lu standartın amacı; finansal araçların muhasebeleştirilmesine, değerlemesine ve finansal araçlara ilişkin bilgilerin kamuya açıklanmasına ilişkin ilkeleri belirlemektir.

IAS 39 no'lu standartla getirilen temel ilkelerden biri; türev araçlar dahil tüm varlık ve yükümlülüklerin bilançoya yansıtılmasıdır. Finansal varlık ve yükümlülükler ilk olarak elde etme maliyetleri üzerinden kayıtlara yansıtılacak, sonrasında tüm finansal varlıklar gerçek değerleri ile değerlendirilecektir. Ancak, işletme tarafından yaratılan ve ticari amaçlı olmayan borç ve alacaklar, işletmenin vadeye kadar elinde tutmayı amaçladığı veya tutabileceği diğer sabit vadeli yatırımlar ve gerçek değeri güvenilir bir şekilde ölçülemeyen finansal varlıklar için bu hüküm uygulanmayacak, bu araçlar amortize edilmiş maliyetler⁴ üzerinden kayıtlarda izlenecektir. Finansal yükümlülüklerin büyük bölümü ise amortize edilmiş maliyetler üzerinden değerlendirilecek olup, ticari amaçlı tutulan türev araçlar ve yükümlülükler gerçek değerleri ile değerlendirilecektir. IAS 39 ile getirilen bu ilke, bilanço-dışı türev araçların bilançoya taşınması ve finansal varlık ve yükümlülüklerin gerçek değerleri ile değerlendirilmesini sağlamak yönüyle, kamunun aydınlatılması açısından önemli bir gelişmeyi ifade etmektedir.

IAS 39 ile getirilen kamuyu aydınlatmaya ilişkin ek yükümlülükler ise aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

- i) Gerçek değer tahmininde uygulanan yöntemler ve önemli varsayımlara ilişkin açıklamalar,
- ii) Finansal varlık alımlarının işlem tarihi veya takas tarihinden hangisi itibarıyla muhasebeleştirildiğine ilişkin açıklamalar,
- iii) Finansal risk yönetim hedefleri ve politikalarına ilişkin açıklamalar,
- iv) Her bir hedge türü için ayrı ayrı olmak üzere; hedge işlemlerin tanımı, hedge araçlar olarak dizayn edilen finansal araçların tanımı, hedge edilen risklerin yapısına ilişkin açıklamalar,
- v) Finansal varlık ve yükümlülüklerden kaynaklanan önemli gelir ve gider kalemleri ile kazanç ve kayıplar, bunların net kazanç veya kayıpta içerilip içerilmediği veya özsermaye unsuru olup olmadığı, özsermaye unsuru ise özsermayeye olan

⁴ IAS 39 no'lu standartta; "bir finansal varlık veya finansal yükümlüğün amortize edilmiş maliyeti", elde etme veya diğer ilk kaydedilme değerinden anapara geri ödemeleri düşülerek ve başlangıç tutarı ile vade tutarı arasındaki farklılığa ilişkin kümülatif amortisman eklenerek veya çıkarılarak bulunan tutar olarak tanımlanmıştır.

toplam etkisine ilişkin açıklamalar,

vi) Varlığa dayalı menkul kıymet işlemleri ile repo sözleşmelerine ilişkin detay nitelikte açıklamalar,

vii) Finansal varlıkların değerlemesinde amortize maliyet yönteminden gerçek değer yöntemine geçilmişse, bunun nedenleri ve etkisine ilişkin açıklamalar,

viii) Tahsili mümkün olmayan alacaklar nedeniyle maruz kalınan kayıpların yapısı ve miktarı veya bu kayıpların giderildiğine ilişkin açıklamalar.

Daha önce de belirtildiği gibi, IAS 39, 1 Ocak 2001 tarihinde veya bu tarihten sonra başlayan yıllık hesap dönemleri için geçerli olup, bu tarihten önce uygulanmak istenmesi halinde standartın yayımlandığı mali yılın bitimi ile başlayan yeni mali yılın başından itibaren uygulanabilecektir.

II.2 ABD DÜZENLEMELERİ

ABD’nde konuya ilişkin düzenlemeler FASB ve SEC tarafından yayımlanmıştır. FASB, 1986 yılında finansal araçlara ilişkin kapsamlı bir proje başlatmıştır. Proje, ilk olarak kamuyu aydınlatma düzenlemelerini konu almış ve Mart 1990 tarihinde SFAS No.105 “*Bilanço-Dışı Finansal Araçlara ve Kredi Riski Yoğun Finansal Araçlara İlişkin Kamuyu Aydınlatma*”, Aralık 1991 tarihinde de No.107 “*Finansal Araçların Gerçek (Fair)⁵ Değerlerine İlişkin Kamuyu Aydınlatma*” yayımlanmıştır. Türev araçların muhasebeleştirilmesine ilişkin çalışmaların uzaması ve türev araçlar nedeniyle bir kaç şirkette büyük kayıplar yaşanması nedeniyle türev işlemlere ilişkin detaylı bilgiler sunulması ihtiyacının ortaya çıkması üzerine, FASB çalışmalarını yeniden kamuyu aydınlatma düzenlemelerinin iyileştirilmesine yönlendirmiş ve Ekim 1994 tarihinde SFAS No.119 “*Türev Finansal Araçlar ve Finansal Araçların Gerçek Değerlerine İlişkin Kamuyu Aydınlatma*” yayımlanmıştır. Bu düzenlemenin yayımından sonra, SEC tarafından şirketlerin 1994-1995 yıllık raporları incelenmiş, yapılan incelemeler sonucunda SFAS 119 sayesinde kamuya açıklanan bilgilerde 1994 yılına oranla iyileşmeler olduğu ancak piyasa riskine maruz araçlara ilişkin kamuyu aydınlatma düzenlemelerinin geliştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. SEC, 1995 yılında “*Türev Finansal Araçlara ve Türev Ticari Ürün Araçlarına İlişkin Muhasebe Politikalarının Kamuya Açıklanması ve Türev Finansal Araçların, Diğer Finansal Araçların ve Türev Ticari Ürün Araçların Taşıdığı Piyasa Riskine İlişkin Kantitatif ve Kalitatif Bilgilerin Kamuya Açıklanması*” konusunda öneri

⁵ SFAS 107 no'lu standartta; "fair value", cari bir işlemde, gönüllü taraflar arasında (zorunlu olarak veya likidasyon ihtiyacı nedeniyle yapılan satışlar dışında) bir finansal aracın el değiştirebileceği değer olarak tanımlanmıştır.

sunmuş ve bu öneri Ocak 1997 tarihinde kabul edilmiştir. Diğer taraftan Haziran 1998 tarihinde, FASB türev araçların muhasebeleştirilmesine ilişkin çalışmalarını sonuçlandırmış ve SFAS No.133 “*Türev Araçların ve Hedging Faaliyetlerinin Muhasebeleştirilmesi*” yayımlanmıştır. 15 Haziran 1999 tarihinden sonra başlayan tüm mali yıllar için geçerli olacak olan SFAS 133 ile kamuyu aydınlatma konusunda ek yükümlülükler getirilirken, SFAS 119 no’lu düzenlemede yer alan “*türev araç elde tutma veya ihraç etmeye ilişkin amaçların, politikaların ve stratejilerin kamuya açıklanması*”na ilişkin hükümler genişletilerek SFAS 133 no’lu düzenleme kapsamına alınmış; SFAS 105 no’lu düzenlemede yer alan “*tüm finansal araçlara ilişkin kredi riski yoğunluğu bilgilerinin kamuya açıklanması*”na ilişkin hükümler ile SFAS 119 no’lu düzenlemede yer alan “*tüm finansal araçların taşıdığı piyasa riski ile ilgili olarak kamuya açıklanması önerilen bilgiler*”e ilişkin hükümler revize edilerek SFAS 107 no’lu düzenlemenin kapsamına alınmış ve SFAS 105 ve 119 no’lu düzenlemelerdeki diğer hükümler iptal edilerek yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece, türev araçlara özgü kamuyu aydınlatma düzenlemeleri SFAS 133 no’lu düzenlemede toplanırken, tüm finansal araçları ilgilendiren kamuyu aydınlatma düzenlemeleri SFAS 107 no’lu düzenlemede toplanmıştır.

Çalışma tarihi itibarıyla SFAS 133 no’lu düzenleme henüz yürürlüğe girmedikten, türev araçlar dahil tüm finansal araçlara ilişkin açıklamalar SFAS 105, 107 ve 119 no’lu düzenlemeler ile SEC'nin konuya ilişkin düzenlemesi çerçevesinde yapılmaktadır. Bu nedenle, FASB düzenlemeleri incelenirken SFAS 105 ve 119 no’lu düzenlemeler de ele alınmıştır.

II.2.1 FASB Düzenlemeleri

II.2.1.1 SFAS 105 ile Düzenlenen Kamuyu Aydınlatma Yükümlülükleri⁶

SFAS 105 no’lu standartın amacı; bilanço-dışı piyasa veya kredi riski taşıyan finansal araçlara ilişkin bilgiler ile tüm finansal araçlara ilişkin önemli kredi riski yoğunluğu bilgilerinin kamuya açıklanmasını sağlamaktır. SFAS 105 ile düzenlenen kamuyu aydınlatma yükümlülükleri ana başlıklar itibarıyla aşağıdaki gibidir;

i) Bilanço-dışı risk taşıyan finansal araçların boyutu (extent), yapısı ve

⁶ 15 Haziran 1999 tarihinden itibaren yürürlüğe girecek olan SFAS 133 ile SFAS 105 no’lu düzenlemede yer alan “*tüm finansal araçlara ilişkin kredi riski yoğunluğu bilgilerinin kamuya açıklanması*”na ilişkin hükümler revize edilerek SFAS 107 no’lu düzenlemenin kapsamına alınmakta ve SFAS 105’de yer alan diğer hükümler iptal edilerek yürürlükten kaldırılmaktadır.

koşullarına ilişkin bilgilerin kamuya açıklanması,

ii) Bilanço-dışı kredi riski taşıyan finansal araçların kredi riskine ilişkin bilgilerin kamuya açıklanması,

iii) Tüm finansal araçlara ilişkin kredi riski yoğunlaşması bilgilerinin kamuya açıklanması.

II.2.1.1.1 Bilanço-dışı Risk Taşıyan Finansal Araçların Boyutu, Yapısı ve Koşullarına İlişkin Bilgilerin Kamuya Açıklanması

İşletmeler; nominal değer veya sözleşme değeri ile finansal araçların yapısına ve koşullarına ilişkin bilgileri mali tablo bünyesinde veya ekinde yer alan notlarda kamuya açıklamakla yükümlüdürler. Finansal araçların yapısı ve koşullarına ilişkin açıklamalarda; piyasa ve kredi riskleri, bu araçlardan kaynaklanan nakit gereksinimi ve ilgili muhasebe politikaları tartışılacaktır. SFAS 119 ile eklenen bir hükümlerle, sözkonusu bilgilerin ticari amaçlarla tutulan ve ticari amaçlar dışındaki amaçlarla tutulan finansal araçlar için ayrı ayrı açıklanması zorunlu kılınmıştır.

II.2.1.1.2 Bilanço-dışı Kredi Riski Taşıyan Finansal Araçların Kredi Riskine İlişkin Bilgilerin Kamuya Açıklanması

İşletmeler; karşı tarafın yükümlülüğünü tamamıyla yerine getirmemesi nedeniyle işletmenin uğrayacağı muhasebe kaybının (accounting loss-muhasebe kayıtlarından elde edilebilen kayıp) miktarını ve eğer varsa, alınan teminatlar veya diğer güvenceleri; ayrıca kredi riskini azaltmaya yönelik teminat veya diğer güvence alma politikalarını, teminatlara ve diğer güvencelere ulaşılabilirliğe ilişkin bilgileri ve kredi riskini azaltmak için alınan teminat ve diğer güvencelere ilişkin bilgileri açıklayacaklardır.

II.2.1.1.3 Tüm Finansal Araçlara İlişkin Kredi Riski Yoğunlaşması Bilgilerinin Kamuya Açıklanması

İşletmeler, tüm finansal araçlardan kaynaklanan tüm önemli kredi riski yoğunlaşması bilgilerini kamuya açıklamakla yükümlüdürler. Birden fazla karşı tarafın benzer faaliyetle iştirak etmesi ve sözleşmesel yükümlülüklerin yerine getirilmemesinin benzer ekonomik nedenlere dayanması durumunda, kredi riskinde grup yoğunlaşması olduğu kabul edilerek, her bir önemli yoğunlaşma hakkında aşağıdaki bilgilerin kamuya açıklanması gerekmektedir.

a) Yoğunlaşmayı belirleyen ortak faaliyet, bölge veya ekonomik karakter hakkında bilgiler,

b) Yoğunlaşma yaşanan karşı tarafların yükümlülüklerini tamamıyla yerine

getirmemesi nedeniyle işletmenin uğrayacağı muhasebe kaybının miktarı ve eğer varsa, alınan teminatlar veya diğer güvenceler,

c) İşletmenin, kredi riskini azaltmak için teminat veya diğer güvence alma politikası, işletmenin teminatlara ve diğer güvencelere ulaşabilirliği hakkında bilgi ve kredi riskini azaltmak için alınan teminat ve diğer güvencelerin yapısı ve özet bir açıklama.

II.2.1.2 SFAS 107 ile Düzenlenen Kamuyu Aydınlatma Yükümlülükleri⁷

SFAS 107 no'lu standartın amacı; mali tablolarda kayıtlı olsun yada olmasın, tüm finansal araçların gerçek değerlerinin kamuya açıklanmasını sağlamaktır.

İşletmeler, gerçek değeri tahmin edilebilen finansal araçların gerçek değerlerini mali tablolarında veya eki notlarda kamuya açıklayacaklardır. Dipnotlarda açıklanan gerçek değerler, ilgili kayıtlı değerleri ile birlikte sunulacaktır. İşletmeler, finansal araçların gerçek değerlerini tahmin etmekte kullandıkları yöntemleri ve önemli varsayımları da açıklayacaklardır. Bir finansal aracın veya finansal araç grubunun gerçek değerinin tahmin edilmesinin mümkün olmadığı durumlarda; kayıtlı değer, efektif faiz oranı ve vade gibi finansal araçların veya araç gruplarının gerçek değerinin tahminine yarayabilecek bilgiler ile birlikte gerçek değer tahmininin mümkün olmama nedenleri açıklanacaktır.

II.2.1.3 SFAS 119 ile Düzenlenen Kamuyu Aydınlatma Yükümlülükleri⁸

SFAS 119 no'lu standart ile türev finansal araçlara ilişkin ek yükümlülükler getirilmiştir. SFAS 119 ile düzenlenen kamuyu aydınlatma yükümlülükleri ana başlıklar itibariyle aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

⁷ 15 Haziran 1999 tarihinden itibaren yürürlüğe girecek olan SFAS 133 ile SFAS 105 no'lu düzenlemede yer alan "tüm finansal araçlara ilişkin kredi riski yoğunluğu bilgilerinin kamuya açıklanması"na ilişkin hükümler ile SFAS 119 no'lu düzenlemede yer alan "tüm finansal araçların taşıdığı piyasa riski ile ilgili olarak kamuya açıklanması önerilen bilgiler"e ilişkin hükümler revize edilerek SFAS 107 no'lu düzenlemenin kapsamına alınmaktadır.

⁸ 15 Haziran 1999 tarihinden itibaren yürürlüğe girecek olan SFAS 133 ile SFAS 119 no'lu düzenlemede yer alan "türev araç elde tutma veya ihraç etmeye ilişkin amaçların, politikaların ve stratejilerin kamuya açıklanması"na ilişkin hükümler SFAS 133 no'lu düzenleme kapsamına alınmakta; SFAS 119 no'lu düzenlemede yer alan "tüm finansal araçların taşıdığı piyasa riski ile ilgili olarak kamuya açıklanması önerilen bilgiler"e ilişkin hükümler SFAS 107 no'lu düzenlemenin kapsamına alınmakta ve SFAS 119'da yer alan diğer hükümler iptal edilerek yürürlükten kaldırılmaktadır.

- i) Tüm türev finansal araçlara ilişkin bilgilerin kamuya açıklanması,
- ii) Ticari amaçla elde tutulan veya ihraç edilen türev finansal araçlara ilişkin açıklamalar,
- iii) Ticari amaç dışındaki amaçlarla elde tutulan veya ihraç edilen türev finansal araçlara ilişkin açıklamalar.

II.2.1.3.1 Tüm Türev Finansal Araçlara İlişkin Bilgilerin Kamuya Açıklanması

SFAS 105 no'lu düzenleme kapsamı dışında kalan opsiyonlar ve diğer türev araçlar için, nominal değer veya sözleşme değeri ile finansal araçların yapısı ve şartlarına ilişkin bilgilerin kamuya açıklanması düzenlenmiştir. Finansal araçların yapısı ve şartlarına ilişkin açıklamalarda; piyasa ve kredi riski, bu araçlardan kaynaklanan nakit gereksinimi ve ilgili muhasebe politikaları tartışılacaktır. Bu bilgiler, ticari amaçlarla tutulan ve ticari amaçlar dışındaki amaçlarla tutulan finansal araçlar için ayrı ayrı açıklanacaktır.

II.2.1.3.2 Ticari Amaçla Elde Tutulan veya İhraç Edilen Türev Finansal Araçlara İlişkin Açıklamalar

Ticari amaçla türev finansal araç tutan veya ihraç eden işletmeler; raporlama dönemine ilişkin ortalama gerçek değer bilgileri ile ilgili dönem sonu itibariyle gerçek değer bilgilerini, ayrıca raporlama dönemine ilişkin ticari faaliyetlerden kaynaklanan net kazanç veya kayıplara ilişkin bilgiler ile bu kazanç veya kayıpların gelir tablosunda nerede raporlandığına ilişkin bilgileri mali tablo bünyesinde veya ekinde yer alan notlarda kamuya açıklamakla yükümlüdürler. Diğer finansal araçlar veya finansal olmayan varlıklar üzerinde işlem yapan işletmeler, bu varlık ve yükümlülüklerin ortalama gerçek değerlerini de açıklayarak ticari işlemlerini tüm yönleriyle ortaya koymak konusunda teşvik edilmektedir.

II.2.1.3.3 Ticari Amaç Dışındaki Amaçlarla Elde Tutulan veya İhraç Edilen Türev Finansal Araçlara İlişkin Açıklamalar

Ticari amaç dışındaki amaçlarla türev finansal araç tutan veya ihraç eden işletmeler aşağıdaki bilgileri mali tablo bünyesinde veya ekinde yer alan notlarda kamuya açıklayacaklardır;

- i) Türev finansal araçların elde tutulma veya ihraç edilme amaçları, amaçların anlaşılmasına yarayacak bilgiler ve bu amaçlara ulaşılmasında izlenen stratejiler,
- ii) Her bir türev finansal araç sınıfının mali tabloda nasıl raporlandığına ilişkin

açıklamalar (kaydedilmeye ve değerlemeye ilişkin politikalar, ne zaman kaydedildiği, bu araçlar ve ilgili kazanç ve kayıplarının mali durum ve gelir tablolarında nerede raporlandığı belirtilmelidir),

iii) Beklenen işlemlerin hedge edilmesi amacıyla elde tutulan veya ihraç edilen ve bu bazda muhaseleştirilen türev finansal araçlara ilişkin olarak; 1) riskleri hedge edilen beklenen işlemin tanımı (beklenen işlemin olmasının beklendiği ana kadar olan zaman dilimi belirtilmelidir), 2) beklenen işlemlerin hedge edilmesi için kullanılan türev finansal araç sınıflarının tanımı, 3) ertelenen hedging kazanç veya kayıplarının miktarı ve 4) hedging muhasebesi yöntemiyle ertelenen kazanç veya kayıpların kazançca yansıtılması sonucunu doğuracak işlemlerin veya olayların tanımı.

II.2.1.3.4 Elde Tutulan veya İhraç Edilen Tüm Finansal Araçlar İçin Önerilen Açıklamalar

İşletmeler; türev araçlara ilişkin faiz oranı riski, döviz kuru riski, ticari ürün riski veya diğer piyasa risklerine ilişkin olarak, riskleri yönetmekte kullandıkları tekniklerle uyumlu şekilde, kantitatif bilgiler açıklamak konusunda teşvik edilmektedir. SFAS 119 no'lu düzenlemede, kantitatif bilgilerin sunulmasında kullanılacak 5 yöntem önerilmiş, bunların sınırlayıcı olmadığı belirtilmiştir. Önerilen yöntemler; 1) dönem içindeki cari pozisyonlar veya faaliyetler hakkında daha fazla detay bilgi verilmesi, 2) piyasa fiyatlarındaki bir kaç olası değişikliğin özsermayeye veya yıllık gelire olabilecek varsayımsal etkisi, 3) faiz oranı yeniden fiyatlama veya vade tarihlerine ilişkin analiz (gap analizi), 4) finansal araçları elde tutma süreleri (duration), 5) raporlama dönemi sonu itibariyle türev finansal araçlardan ve diğer pozisyonlardan kaynaklanan riskteki değer (Value-at-Risk, VAR) bilgileri ile yıl içindeki ortalama riskteki değer bilgileridir. İşletmeler, yeni yöntemler geliştirmek konusunda teşvik edilmektedir.

II.2.1.4 SFAS 133 ile Düzenlenen Kamuyu Aydınlatma Yükümlülükleri

SFAS 133; türev araçlara ve hedging faaliyetlerine ilişkin muhasebe ve raporlama standartlarını düzenlemektedir. Bu düzenleme ile getirilen en önemli ilkelerden biri, tüm türev araçların mali tablolarda varlık veya yükümlülük olarak kaydedilmesi ve bu araçların gerçek değerleri ile değerlendirilmesidir. Bu düzenlemeyle, daha önce dipnotlarda açıklanan hususların bir bölümü bilanço içine taşınmakta ve mali tabloların daha bilgi verici ve anlaşılır olması sağlanmaktadır. Böylece, türev araçlara ilişkin risklerin tam olarak kavranmasında önemli bir gelişme kaydedilmiştir.

SFAS 133 ile kamuyu aydınlatmaya ilişkin ek yükümlülükler getirilirken, SFAS 105, 107 ve 119 no'lu düzenlemelerde değişiklikler yapılmıştır.

SFAS 133 ile, SFAS 105 no'lu düzenlemede yer alan *“tüm finansal araçlara ilişkin kredi riski yoğunluğu bilgilerinin kamuya açıklanması”*na ilişkin hükümler revize edilerek SFAS 107 kapsamına alınmış ve SFAS 105'de yer alan diğer hükümler iptal edilerek yürürlükten kaldırılmıştır. SFAS 107 kapsamına alınan hükümlerde; *“muhasabe kayıp miktarı”* ifadesi, *“finansal araçların brüt gerçek değeri”* olarak değiştirilmiş; ayrıca netleştirme sözleşmeleri ile bunların kredi riski nedeniyle maruz kalınan maksimum kayıp miktarına etkisinin açıklanması hususu eklenmiştir.

SFAS 133 ile SFAS 119 no'lu düzenlemede yer alan *“tüm finansal araçların taşıdığı piyasa riski ile ilgili olarak kamuya açıklanması önerilen bilgiler”*e ilişkin hükümler tüm finansal araçlar için geçerli olmak üzere SFAS 107 kapsamına alınmış; SFAS 119 no'lu düzenlemede yer alan *“türev araç elde tutma veya ihraç etmeye ilişkin amaçların, politikaların ve stratejilerin kamuya açıklanması”*na ilişkin hükümler SFAS 133 no'lu düzenlemenin kapsamına alınmış ve SFAS 119'da yer alan diğer hükümler iptal edilerek yürürlükten kaldırılmıştır.

SFAS 133 ile düzenlenen kamuyu aydınlatmaya ilişkin yükümlülükleri 4 ana başlık altında incelemek mümkündür; i) türev araç elde tutma veya ihraç etmeye ilişkin amaçların, politikaların ve stratejilerin kamuya açıklanması, ii) gerçek değer hedge işlemlerine ilişkin açıklamalar, iii) nakit akımı hedge işlemlerine ilişkin açıklamalar ve iv) yabancı işlemlere yapılan net yatırımlara ilişkin hedge işlemi hakkında açıklamalar.

Türev araç (veya hedging aracı olarak dizayn edilen ve hedging kriterlerini karşılayan türev olmayan araçlar) tutan veya ihraç eden işletmeler, bu araçları tutma veya ihraç etme amaçlarını, bu amaçların anlaşılmasına yarayacak bilgileri ve bu amaçlara ulaşmaya ilişkin stratejilerini açıklayacaklardır. Bu açıklamalarda, her bir hedge türü için risklerin hedge edilmesine ilişkin işlemlere veya kalemlere ilişkin tanımlamalara yer verilecek, risk yönetim politikaları belirtilecektir. Hedging araçlar olarak dizayn edilmeyen türev araçlar için yapılacak açıklamalar türev faaliyetin amacını işaret edecektir. Ayrıca türev araç kullanma amaçları ve stratejilerine ilişkin kalitatif açıklamaların işletmenin genel risk yönetim profiline ilişkin bilgiler çerçevesinde açıklanmasının daha anlamlı olabileceği belirtilerek, işletmelerin bu tür ek kalitatif açıklamalar yapmaları da teşvik edilmektedir.

Gerçek değer hedging araçları olarak dizayn edilen ve hedging kriterlerini

taşıyan (qualified) türev araçlar ile döviz kuru işlem kazanç veya kaybı yaratabilen türev olmayan araçlar ve ilgili hedge edilen kalemler için aşağıdaki açıklamaların yapılması zorunlu kılınmıştır;

i) Raporlama döneminin kazancına yansıyan (a) hedge işleminin etkin olmadığı tutar ve (b) hedge işleminin etkinliğinin değerlendirilmesinde hariç tutulan türev araçlara ilişkin kazanç veya kayıp unsurlarını temsil eden net kazanç veya kayıp ve net kazanç veya kaybın gelir tablosunda veya diğer mali performans tablolarında nerede raporlandığına ilişkin açıklamalar,

ii) Gerçek değer hedge işlemi olarak tanımlanması sona eren hedge edilen firma yükümlülükleri durumunda kazançta yansıyan net kazanç veya kayıp miktarı.

Nakit akımı hedge aracı olarak dizayn edilen ve hedging kriterlerini taşıyan türev araçlar ve ilgili hedge edilen işlemler için yapılması gerekli açıklamalar ise şöyledir;

i) Raporlama döneminin kazancına yansıyan, (a) hedge işleminin etkin olmadığı tutar ve (b) hedge işleminin etkinliğinin değerlendirilmesinde hariç tutulan türev araçlara ilişkin kazanç veya kayıp unsurlarını temsil eden net kazanç veya kayıp ve net kazanç veya kaybın gelir tablosunda veya diğer mali performans tablolarında nerede raporlandığına ilişkin açıklamalar.

ii) Toplam gelirler içinde raporlanan kazanç ve kayıpların yeniden sınıflandırılmasına neden olacak işlemlere veya olaylara ilişkin açıklamalar ve gelecek oniki ay içerisinde kazanç içinde yeniden sınıflandırılması beklenen raporlama tarihi itibarıyla varolan kazanç veya kaybın tahmin edilen net miktarı,

iii) Bir işletmenin, tahmin edilen işlemlerden beklenen gelecekteki nakit akımındaki dalgalanmalardan kaynaklanan risklerden korunmak istediği maksimum zaman dilimi (varolan finansal araçlara ilişkin değişken faiz ödemelerine ilişkin tahmin edilen işlemler hariç),

iv) Gerçekleşeceği tahmin edilen işlemin olmayacağı olasılığı nedeniyle nakit akımı hedge işleminin devam ettirilmemesine gerek olmamasının bir sonucu olarak kazanç içinde yeniden sınıflandırılan kazanç ve kayıp miktarları,

Yabancı işlemlere yapılan net yatırımlara ilişkin döviz kuru riskinin hedge edilmesi için hedging aracı dizayn edilen ve hedging kriterlerini taşıyan türev araçlar ile döviz kuru işlem kazancı veya kaybı yaratabilen türev olmayan araçlar için, raporlama dönemine ilişkin kümülatif kur farklarında (translation adjustment) içerilen net kazanç veya kayıp miktarı açıklanacaktır.

II.2.2 SEC Düzenlemesi

SEC düzenlemesi, SFAS No.119 no'lu düzenlemenin yayımında sonra, şirketlerin yıllık mali tabloları üzerinde yapılan incelemeler sonucunda, 1995 yılında önerilmiş ve Ocak 1997 tarihinde kabul edilmiştir. SEC düzenlemesi ile SFAS 119 arasındaki temel farklılıklar; SEC düzenlemesinin kapsamına ticari ürüne dayalı sözleşmelerin dahil edilmesi, kamuya açıklanacak muhasebe politikalarının detaylandırılması ve ticari ürün sözleşmelerine ilişkin muhasebe politikalarının açıklanması yükümlülüğünün eklenmesi, kantitatif açıklamaların zorunlu kılınması, kalitatif açıklamaların kapsamına ticari ürüne dayalı türev araçlar ve ticari amaçla elde tutulan veya ihraç edilen türev araçların dahil edilmesi, ve önemli risklere ve bunların yönetimine ilişkin bilgilerin açıklanması yükümlülüğünün getirilmesidir.

SEC düzenlemesinde yer alan kamuyu aydınlatma yükümlülükleri ana başlıklar itibariyle aşağıdaki gibidir;

- i) Türev araçlara ilişkin muhasebe politikalarının kamuya açıklanması,
- ii) Piyasa riskine ilişkin kantitatif bilgilerin kamuya açıklanması,
- iii) Piyasa riskine ilişkin kalitatif bilgilerin kamuya açıklanması.

II.2.2.1 Türev Araçlara İlişkin Muhasebe Politikalarının Kamuya Açıklanması

İşletmeler; türev finansal araçlara ve türev ticari ürün araçlarına ilişkin muhasebe politikalarını ve bu politikaların uygulanmasına ilişkin esasları açıklayacaklardır. Yapılacak açıklamalarda, önemli olduğu ölçüde, aşağıdaki hususlara yer verilecektir;

- i) Türev finansal araçların ve türev ticari ürün araçlarının muhasebeleştirilmesinde kullanılan her bir metoda ilişkin açıklamalar,
- ii) Herbir metod kapsamında muhasebeleştirilen türev finansal araçlar ve türev ticari ürün araçların türü,
- iii) Kullanılan her bir muhasebe yöntemine ilişkin kriterler,
- iv) Kriterlerin karşılanmaması durumunda uygulanan muhasebe yöntemi,
- v) Hedge aracı olarak kullanılan türev araçların vade tarihinde muhasebeleştirilmesinde kullanılan yöntemler,
- vi) Hedge edilen unsurların satışı, vadesinin dolması gibi durumlarda, türev araçların muhasebeleştirilmesinde kullanılan yöntemler ile beklenen bir işlemin hedge edilmesi ancak beklenen işlemin gerçekleşmeyeceğinin ortaya çıkması durumunda, türev araçların muhasebeleştirilmesinde kullanılan yöntemler,

vii) Türev finansal araçların ve türev ticari ürün araçlarının ve bunların kazanç ve kayıplarının mali tablolarda nerde ve ne zaman raporlandığı.

II.2.2.2 Piyasa Riskine İlişkin Kantitatif Bilgiler

İşletmeler, diğer düzenlemelerden farklı olarak piyasa riskine ilişkin kantitatif bilgileri de sunacaklardır. Kantitatif bilgilerin hazırlanmasında, piyasa riskine maruz araçlar, ticari amaçla tutulan araçlar ve ticari amaç dışındaki amaçlarla tutulan araçlar olarak iki kategoriye ayrılacaktır. Hem ticari amaçla hem de ticari amaç dışındaki amaçlarla tutulan portföy içinde her bir piyasa risk kategorisi için, önemli olduğu ölçüde, ayrı kantitatif bilgiler sunulacaktır. İşletmeler, piyasa riskine ilişkin kantitatif bilgilerin açıklanmasında, aşağıda belirtilen üç alternatiften birini kullanacaklardır. İşletmeler ayrıca, her bir portföy türü veya piyasa risk kategorisi için farklı alternatifleri kullanabileceklerdir.

Düzenlemede önerilen alternatifler aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

- i) Piyasa riskine maruz araçlara ilişkin bilgilerin tablo halinde sunumu,
- ii) Duyarlılık analizi bilgilerinin açıklanması,
- iii) Riskteki değer (VAR) bilgilerinin açıklanması,

Piyasa riskine maruz araçlara ilişkin bilgilerin tablo halinde sunumunda; bu araçların gerçek değerleri ve bu araçlardan beklenen nakit akımlarının tespitini sağlayacak sözleşme şartları sunulacaktır. Tablo halinde sunulacak sözleşme şartlarına ilişkin bilgiler, tablo okuyucularının gelecekteki beş yılın her biri için piyasa riskine maruz araçlardan beklenen nakit akımlarını tespit etmelerini sağlayacak yeterlikte olmalıdır. Geriye kalan yıllara ilişkin bilgiler toplam tutar olarak gösterilecektir. İşletmeler ayrıca, tablonun içeriğine ilişkin açıklamalar ile yapılan açıklamaların anlaşılması için gerekli olan ilgili tüm varsayımları açıklayacaklardır.

Duyarlılık analizi bilgileri; seçilen bir periyoda ilişkin, faiz oranlarında, döviz kurlarında, ticari ürün fiyatlarında ve diğer ilgili piyasa oranlarında ve fiyatlarında seçilen bir veya daha fazla varsayımsal değişiklik nedeniyle piyasa riskine maruz araçların gelecekteki kazançlarında, gerçek değerlerinde veya nakit akımlarında ortaya çıkabilecek muhtemel kayıpları ifade eder. İşletmeler, duyarlılık analizi açıklamalarının anlaşılması için gerekli olan yönteme, varsayımlara ve parametrelere ilişkin açıklamaları sağlayacaklardır.

Riskteki değer (VAR) bilgileri; seçilen bir periyoda ilişkin, faiz oranlarında, döviz kurlarında, ticari ürün fiyatlarında ve diğer ilgili piyasa oranlarında ve fiyatlarında, olması muhtemel değişiklikler nedeniyle piyasa riskine maruz araçların

gelecekteki kazançlarında, gerçek değerlerinde veya nakit akımlarında ortaya çıkabilecek muhtemel kayıpları ifade eder. İşletmeler, her bir kategori için; raporlama dönemine ilişkin riskteki değer tutarlarının ortalama, yüksek ve düşük tutarları veya dağılımını; veya raporlama döneminde piyasa riskine maruz araçlarda yaşanan gerçek değerlerde, kazançlarda veya nakit akımlarındaki gerçek değişikliklerin ortalama, yüksek ve düşük tutarlarını veya dağılımını; veya raporlama döneminde, riskteki değer tutarlarını aşan piyasa riskine maruz araçların gerçek değerlerinde, kazançlarında veya nakit akımlarında yaşanan gerçek değişikliklerin yüzdesini veya sayısını açıklayacaklardır. İşletmeler ayrıca, açıklanan bilgilerin anlaşılması için gerekli olan yönteme, varsayımlara ve parametrelere ilişkin açıklamaları sağlayacaklardır.

İşletmeler, açıklanacak bilgilerin, işletmenin net piyasa riskini tam olarak yansıtmasına neden olan önemli kısıtları da açıklayacaklardır. Bu açıklamada, kantitatif piyasa riski açıklamalarına dahil edilmeyen araçlar, pozisyonlar ve işlemler hakkında bilgiler verilecek veya kantitatif piyasa riski açıklamalarında içerilen ancak işletmenin net piyasa riskini tam olarak yansıtmayan araçların, pozisyonların ve işlemlerin özelliklerine ilişkin özet bilgileri sunulacaktır.

İşletmelerin, önceki mali yıla ilişkin özet piyasa riski bilgileri sunmaları da düzenlenmiştir. Ayrıca, işletmeler, cari yıl ile önceki mali yıllar arasında piyasa riskindeki önemli kantitatif değişikliklerin nedenlerini açıklayacaklardır.

İşletmeler, piyasa riskine ilişkin kantitatif bilgiler sunmakta kullandıkları alternatifleri veya temel model karakterlerini, varsayımları ve parametreleri değiştirirlerse ve eğer bu tür bir değişiklik önemli ise; değişikliğin nedenleri açıklanacak ve yeni yöntem kapsamında cari yıl için yapılacak açıklamalara ek olarak, yeni yöntem çerçevesinde önceki yıla ilişkin özet karşılaştırmalı bilgiler veya önceki yıl kullanılan yöntem çerçevesinde cari yıl ve önceki mali yıla ilişkin bilgileri açıklayacaklardır.

II.2.2.3 Piyasa Riskine İlişkin Kalitatif Bilgiler

İşletmeler, önemli olduğu ölçüde; başlıca piyasa risklerini, bu risklerin nasıl yönetildiğini, piyasa risklerindeki veya bunların yönetimindeki değişiklikleri, son mali yılda etkin olan unsurlarla karşılaştırıldığında gelecekteki raporlama döneminde etkin olacağı bilinen veya beklenen hususları açıklayacaklardır. Piyasa riskine ilişkin kalitatif bilgiler, ticari amaçla ve ticari amaç dışındaki amaçlarla tutulan piyasa riskine maruz araçlar için ayrı ayrı sunulacaktır.

II.3 İNGİLTERE DÜZENLEMELERİ

ASB, 1996 yılında türev araçlar ve diğer finansal araçların muhasebeleştirilmesi ve bu araçlara ilişkin bilgilerin kamuya açıklanması konusunda “Tartışma Notları” yayımlamış ve bu notlarda mevcut kamuyu aydınlatma düzenlemelerinin biran önce geliştirilmesi gerekliliğine yer verilmiştir. ASB, Nisan 1997 tarihinde ilk taslak metni, Temmuz 1997 tarihinde de ek taslak metni yayımlamış ve Eylül 1998 tarihinde Financial Reporting Standards (FRS) 13 “*Türev Araçlara ve Diğer Finansal Araçlar: Kamuyu Aydınlatma*” kabul edilmiştir.

FRS 13 no’lu standartın amacı; işletmelerin finansal araç tutma veya ihraç etme amaçlarının, politikalarının ve stratejilerinin anlaşılmasını sağlamak üzere, işletmelerin mali tablolarında gerekli açıklamaları yapmalarını temin etmektir. Diğer bir ifade ile, mali tablo kullanıcılarının, finansal araçlar ve benzer karakterli ticari ürün sözleşmeleri nedeniyle ortaya çıkabilecek başlıca finansal risklerin herbiri için işletmelerin risk profili ve bu tür araçların ve sözleşmelerin (bilanço-içi ve bilanço-dışı) işletmelerin finansal pozisyonu, performansı ve nakit akımı açısından önemi konusunda değerlendirme yapabilmelerini sağlamaktır.

FRS 13 hem yorum niteliğinde hem de sayısal açıklamalar yapılmasına ilişkin yükümlülükler getirmiştir. Yorum niteliğindeki açıklamalar tüm işletmeler için aynı olmakla birlikte, sayısal açıklamalar işletmelerin karşılaştıkları risklerin önemine göre farklılaştırılmıştır. Bu amaçla işletmeler üç gruba ayrılmış ve sayısal nitelikteki açıklamalara ilişkin yükümlülükler bu gruplara göre belirlenmiştir. Gruplar; 1) finansal kuruluşlar ve finansal kuruluşlar grubu dışındaki işletmeler, 2) bankalar ve benzer kuruluşlar ve bankacılık ve benzer gruplar, 3) diğer finansal kuruluşlar ve finansal kuruluş gruplarıdır. Bu çerçevede, FRS 13 ile getirilen kamuyu aydınlatma yükümlülükleri esas olarak ilk grup bazında incelenecek, diğer gruplara ilişkin farklılıklar belirtilecektir.

FRS 13 ile getirilen kamuyu aydınlatma yükümlülükleri ana başlıklar itibarıyla aşağıdaki şekilde sıralanabilir;

- i) Hedeflerin, politikaların ve stratejilerin kamuya açıklanması,
- ii) Faiz oranı riskine ilişkin bilgilerin kamuya açıklanması,
- iii) Döviz riskine ilişkin bilgilerin kamuya açıklanması,
- iv) Likidite riskine ilişkin bilgilerin kamuya açıklanması,

- v) Gerçek değere ilişkin bilgilerin kamuya açıklanması,
- vi) Ticari amaçla tutulan veya ihraç edilen finansal varlık ve finansal yükümlülüklerle ilişkin bilgilerin kamuya açıklanması,
- vii) Hedge işlemlerine ilişkin bilgilerin kamuya açıklanması,
- viii) Ticari ürün sözleşmelerine ilişkin bilgilerin kamuya açıklanması,
- ix) Piyasa fiyat riskine ilişkin bilgilerin kamuya açıklanması,
- x) Muhasebe politikalarının kamuya açıklanması.

II.3.1 Hedeflerin, Politikaların ve Stratejilerin Kamuya Açıklanması

İşletmeler, dönem içinde sahip oldukları finansal araçların risk yaratma veya riskleri değiştirmedeki rolüne ilişkin açıklamalar yapacaklardır. Yapılacak açıklamalarda, finansal araç veya benzer sözleşmeler tutulması veya ihraç edilmesindeki hedefler ve politikalar ve bu hedeflerin başarılması için dönem içinde izlenen stratejiler belirtilecektir. Raporlama dönemine ilişkin açıklamaların, önceki hesap döneminde sunulan açıklamalardan önemli farklılıklar göstermesi durumunda, bu önemli değişikliklerin ve bu değişikliklerin nedenlerinin açıklanması gereklidir. Ayrıca, mali tablolarda yer verilen dönem sonu sayısal açıklamaların, açıklanan amaçlar, politikalar ve stratejilere uygunluğu tartışılmalı, dönem sonu pozisyonun işletmenin dönem içindeki pozisyonunu veya kabul edilen hedefleri, politikaları ve stratejileri temsil etmekten önemli derecede uzak olması durumunda temsil edememe boyutuna ilişkin açıklamalar yapılmalıdır. İşletmeler, hedge amaçlı finansal araç kullanmaları durumunda; hedge edilen işlemler ve risklerini, sözkonusu işlemler ve risklerin gerçekleşmesinin beklendiği dönemi ve hedge amaçlı kullanılan araçlara ilişkin bilgileri açıklayacaklardır. Bu kapsamda yapılacak açıklamalar, mali tablolarda veya mali tablolar ile birlikte sunulan "Faaliyetlere ve Finansal Duruma Genel Bakış" gibi belgelerde de yer alabilir. Ancak, açıklamaların mali tablolarda içerilmediği durumlarda, mali tablolarla bağlantının sağlanması gerekir. Bu hükümler her üç grup içinde geçerlidir.

II.3.2 Faiz Oranı Riskine İlişkin Açıklamalar

İşletmeler, her bir para birimi bazında gösterilmek ve fonksiyonel para birimi cinsinden analiz edilmek suretiyle, finansal yükümlülüklerin kayıtlardaki toplam tutarını sabit faizli yükümlülükler, değişken faizli yükümlülükler ve faizsiz yükümlülükler ayrı ayrı görülecek şekilde analiz edeceklerdir. Bu analizlerin

hazırlanmasında; finansal yükümlülüklerin faiz veya para birimi bazını değiştirmek için kullanılan faiz oranı swapları, döviz kuru swapları, forward sözleşmeler ve diğer türev finansal araçlar dikkate alınacak, analizde yeterince yansıtılmayan her tür finansal yükümlülük ve türev finansal araçlar hariç tutularak bunların önemli etkileri özetlenecektir. Ayrıca, para birimi referans verilerek, sabit oranlı finansal yükümlülüklerin ağırlıklı ortalama faiz oranı ile sabitlendiği faiz oranına ilişkin ağırlıklı ortalama dönem, faiz ödemesi olmayan finansal yükümlülüklerin vadesine kadar olan ağırlıklı ortalama dönem ve değişken oranlı finansal yükümlülüklerle ilişkin faiz ödemelerinin belirlenmesinde esas alınan (benchmark) oran açıklanacaktır. İşletmeler, önemli miktarda finansal varlık bulundurmaları durumunda da benzer açıklamaları yapacaklardır.

Bankalar ve benzer kuruluşlara ilişkin faiz oranı riski açıklamaları farklılaştırılmıştır. Bu kuruluşlar, ticari olmayan finansal varlık ve yükümlülüklerin toplam kayıtlardaki miktarını finansal varlık ve yükümlülük kategorileri itibariyle ve bu kategoriler içinde zaman aralıklarına göre analiz edeceklerdir. Bu analizde; en yakın faiz oranı yeniden fiyatlama tarihi ve vade tarihinden erken olanı referans alınarak zaman aralıklarına göre dağıtım yapılacaktır. Analizde, herbir zaman aralığı için net pozisyonlar gösterilecek, ticari olmayan varlık ve yükümlülüklerin faiz yapısını değiştirme etkisi olabilen finansal türev araçlar da dikkate alınacaktır. Analize yeterince yansıtılmayan varlık ve yükümlülükler hariç tutularak, bunun yerine temel etkilerinin özeti verilecektir.

Diğer finansal kuruluşlar ve finansal kuruluş grupları ise her iki gruba ilişkin açıklamaları da yapmakla yükümlüdürler.

II.3.3 Döviz Risklerine İlişkin Açıklamalar

İşletmeler, döviz dayalı işlemleri ile ilgili olarak, bilanço tarihi itibariyle net parasal varlık ve yükümlülük tutarlarına ilişkin bir analiz sunacaklardır. Bu analizde, işlemler herbir para birimi cinsinden gösterilecek ve fonksiyonel para birimi cinsinden analiz edilecektir. İşletmeler, döviz risklerinin giderilmesine katkıda bulunan döviz swaplarının, forward sözleşmelerin ve diğer türev finansal araçların etkilerini dikkate alacaklar ve dikkate alınmayan bu tür finansal araçların başlıca etkilerini özetleyeceklerdir.

Bankalar ve benzer kuruluşlara ilişkin döviz riski açıklamaları da farklılık göstermektedir. Bu kuruluşlar, yabancı net yatırımlarını her bir para birimi cinsinden

gösterecek ve fonksiyonel para birimi cinsinden analiz edeceklerdir. Bu analizde, bu tür yatırımların yabancı parayla borçlanmayla finanse edilme veya hedge edilme boyutu belirtilecektir. Ayrıca analizde, bilanço tarihi itibarıyla ticari olmayan parasal varlık ve yükümlülüklerin net tutarları belirtilecek, bu tutarların hesaplanmasında yabancı para cinsinden borçlanmayla finanse edilen veya hedge edilen kısım dikkate alınmayacaktır. Döviz riskine ilişkin açıklamaların hazırlanmasında, döviz kuru risklerinin giderilmesine katkıda bulunan döviz swapları, forward sözleşmeler ve diğer türev finansal araçların etkileri dikkate alınacak ve hesaba katılmayan bu tür finansal araçların temel etkileri özetlenecektir.

Diğer finansal kuruluşlar ve finansal kuruluş grupları her iki gruba ilişkin açıklamaları da yapmakla yükümlüdürler.

II.3.4 Likidite Riskine İlişkin Açıklamalar

İşletmeler, kayıtlarındaki finansal yükümlülüklerin vade profiline ilişkin bilgiler sunacaklardır. Vade profilinin belirlenmesinde, ödemelerin yapılmasının istenebileceği tarih veya yükümlülüklerin vade tarihinden önce olanı referans alınacaktır.

Bankalar ve benzer kuruluşlar için likidite riskine ilişkin açıklama yapılması öngörülmemiştir. Diğer finansal kuruluşlar ve finansal kuruluş grupları ise yukarıda belirtilen çerçevede açıklama yapacaklardır.

II.3.5 Gerçek Değere İlişkin Açıklamalar

İşletmeler finansal varlık ve finansal yükümlülüklerini uygun kategorilere (bilanço-içi veya bilanço-dışı) göre gruplandırarak ve herbir kategori için bilanço tarihi itibarıyla toplam kayıtlardaki tutarlar ile toplam gerçek değer bilgilerini veya bilanço tarihi itibarıyla ve kayıtlardaki tutarlar ile birlikte olmak üzere, pozitif gerçek değere sahip araçların toplam gerçek değerlerini ve negatif gerçek değere sahip araçların toplam gerçek değerlerini açıklayacaklardır. Ayrıca, gerçek değer belirlenmesinde kullanılan yöntem/ler ve önemli varsayımlar açıklanacaktır. Bir organize borsada standart formda işlem görmeyen finansal varlık veya finansal yükümlülüğün gerçek değerinin yeterli güvenilirlikte tahmin edilmesi, raporlama yapan işletme açısından, mümkün olamayacaksa, gerçek değer bilgileri açıklanmayabilir. Bu tür durumlarda, gerçek değerler yerine; finansal varlık veya finansal yükümlülüğün tanımları, gerçek değer için yeterli güvenilirlikte tahmin edilmesinin raporlama yapan işletme açısından mümkün olmama nedenleri, gerçek değer tahminine ilişkin temel özellikler hakkında bilgiler verilecektir. Gerçek değer tahminine ilişkin bilgilerin açıklanmasının

işletmenin menfaatlerine ciddi bir şekilde zarar vermesinin sözkonusu olduğu durumlarda, bu bilgiler açıklanmayabilecektir. Ancak bilgilerin açıklanmadığı hususu ve açıklamaların yapılmama nedenleri belirtilecektir. Diğer finansal kuruluşlar ve finansal kuruluş grupları da gerçek değerlere ilişkin benzer açıklamalar yapacaklardır.

Bankalar ve benzer kuruluşlar için getirilen yükümlülüklerin farkı; gerçek değer açıklaması yapılacak finansal araçların sınırlandırılması ve gerçek değer için yeterli güvenilirlikte tahmin edilmesinin mümkün olmaması durumunda gerçek değer bilgilerinin açıklanmayabileceği yönündeki esnekliğin kaldırılmasıdır. Gerçek değer açıklamasına ilişkin sınırlama ticari olmayan amaçla tutulan varlık ve yükümlülükler getirilmiştir. Bu çerçevede ticari olmayan varlık ve yükümlülüklerden; tüm türev finansal araçlar, tüm kayda alınan ve/veya piyasada işlem gören menkul kıymetler ve likit ve aktif piyasası olan diğer finansal varlık veya yükümlülükler için gerçek değer bilgileri açıklanacaktır. Gerçek değer açıklamaları ticari amaçla tutulan ve ticari olmayan amaçla tutulan araçlar için ayrı ayrı verilecektir.

II.3.6 Ticari Amaçla Tutulan veya İhraç Edilen Finansal Varlık ve Finansal Yükümlülüklere İlişkin Açıklamalar

Ticari amaçlı olarak finansal varlık ve yükümlülükler üzerinde işlem yapan işletmeler; finansal varlık ve yükümlülükler üzerinde yapılan ticari amaçlı işlemlerden kaynaklanan ve dönem içinde kar ve zarar hesabına yansıtılan net kazanç veya kaybı, ticari amaçla tutulan veya ihraç edilen finansal varlık ve yükümlülüklerin dönem sonu gerçek değerlerini, dönem sonu pozisyonun işletmenin dönem içindeki taşıdığı pozisyonları temsil etmediği durumlarda ticari amaçlı tutulan veya ihraç edilen finansal varlık ve yükümlülüklerin dönem içindeki ortalama gerçek değerlerini açıklayacaklardır. Diğer finansal kuruluşlar ve finansal kuruluş grupları da benzer açıklamaları yapacaklardır.

Bankalar ve benzer kuruluşlar için ek yükümlülükler getirilmiştir. Bu kuruluşlar yukarıda belirtilenlere ek olarak, ticari amaçla tutulan araçların piyasa fiyat riskine ilişkin en yüksek, en düşük ve ortalama değerleri (raporlama dönemine ilişkin) ve bilanço tarihi itibarıyla piyasa fiyat riski bilgilerini açıklayacaklardır. FRS 13’de bu bilgilerin elde edilmesinde kullanılacak iki yöntem belirtilmiş ve bu yöntemlerden en az birinin kullanılması gerekli kılınmıştır. Bu yöntemlerden ilki, riskteki değer analizi (VAR) olup, diğeri duyarlılık analizidir. Duyarlılık analizinde; piyasa riskinin herbir türü için ayrı açıklamalar sağlanmalı ve kullanılan varsayımsal değişiklikler mali tabloların onaylandığı tarihi takip eden oniki aylık süre içerisinde gerçekleşmesi muhtemel değişiklikler olmalıdır. Ayrıca, bu varsayımsal değişikliklerden biri, dönem

sonu piyasa fiyatları veya oranlarında en az %10'luk bir düşüş olmalıdır. Eğer işletmeler, ticari amaçlı portföyün piyasa fiyat riskinin yönetimi için farklı bir ölçüm modelini kullanıyorlarsa ve bu model sermaye yeterliliği bilgilerinin sunulmasında ilgili otorilerce kabul edilmişse, yukarıdaki yöntemler kullanılmayabilir. Tanımlanan yöntemlerden birinin kullanılması durumunda; kullanılan yöntem, temel parametrelere ve varsayımlara ilişkin bilgilerin, yöntemin amacı ve yöntemin kısıtlarına ilişkin bilgilerin, döneme ilişkin en yüksek, en düşük ve ortalama rakamların belirlenmesinde rakamların hesaplanma sıklığına ilişkin bilgilerin ve önceki döneme kıyasla piyasa fiyat riski tutarındaki önemli değişikliklerin nedenlerinin açıklanması gerekmektedir. Ayrıca kullanılan yöntemde, temel varsayımlarda ve parametrelerde önemli değişikliklerin olması durumunda, değişikliğin nedenleri açıklanacak ve cari dönemde kabul edilen baz alınarak önceki dönemin bilançosunda yer alan bilgiler yeniden hesaplanacaktır. Standartta tanımlanan yöntemlerden hiçbirini kullanmayan işletmeler, bu açıklamalar yerine, ticari olmayan portföy için tanımlanan faiz oranı riskine ilişkin hükümler ile döviz riskine ilişkin hükümler çerçevesinde açıklama yapacaklardır. Bu tür açıklamalar ticari olmayan portföye ilişkin açıklamalardan ayrı olarak sunulacaktır. Diğer finansal kuruluşlar ve finansal kuruluş grupları, faiz oranı riski ve döviz riski ile ilgili olarak bankaların açıkladığı detayda bilgi sunmuşlarsa, bu ek açıklamaları da yapacaklardır

II.3.7 Hedge İşlemlerine İlişkin Açıklamalar

Hedge muhasebesinin kullanıldığı finansal varlık ve finansal yükümlülüklerle ilişkin kazanç ve kayıplara ilişkin olarak; bilanço tarihi itibarıyla kayıtlara yansıtılmayan kümülatif toplam kazanç ve kayıplar, bilanço tarihi itibarıyla bilançoda ertelenen olarak ileriye taşınan kısa zaman içinde kar ve zarar hesabına yansıtılacak kümülatif toplam kazanç ve kayıplar ile kayıtlara yansıtılmayan ve ertelenen kazanç ve kayıpların gelecek hesap döneminde kar ve zarar hesabına yansıtılması beklenen miktarı, önceki dönemde ortaya çıkan ve kayıtlara yansımayan veya raporlama döneminin başında bilançoda ertelenen olarak taşınarak raporlama döneminin kar ve zarar hesabında içerilen kazanç ve kayıpların miktarı açıklanmalıdır. Eğer, önceden hedge işlemi olarak muhasebeleştirilen finansal varlık ve yükümlülükler, dönem içinde yeniden sınıflandırılmışsa ve artık hedge işlemi olarak muhasebeleştirilmeyecekse ve bunun bir sonucu olarak önceki yıllardan kaynaklanan kazanç ve kayıplar raporlama döneminin kar ve zarar hesabında kaydedilmişse, bu kazanç ve kayıpların miktarı kamuya açıklanmalıdır. Bu yükümlülükler her üç grup için de geçerlidir.

II.3.8 Ticari Ürün Sözleşmelerine İlişkin Açıklamalar

İşletmeler, nakdi takas esasına dayalı ticari ürün sözleşmelerine ilişkin olarak; hedeflerini, politikalarını ve stratejilerini, gerçek değer bilgilerini, ticari amaçla tutulan veya ihraç edilen finansal varlık ve yükümlülüklerle ilişkin bilgileri ve hedge işlemlerine ilişkin bilgileri açıklayacaklardır. Eğer işletme likit olmayan bir piyasaya katılmışsa, piyasaya çok az sayıda katılımcı hakim ise ve finansal tabloların kamuya açıklanacağı anda bilgilerin kamuya açıklanması piyasayı önemli derecede harekete geçirecek ve işletmenin menfaatleri ciddi bir şekilde zarar görecektir ise sözkonusu açıklamalar yapılmayabilecektir. Ancak bu bilgilerin açıklanmadığı hususu, açıklanmama nedenleri ile birlikte belirtilecektir. Bankalar ve benzer kuruluşlar ile diğer finansal kuruluşlar ve finansal kuruluş grupları, ayrıca altın teslimi gerektiren işlemler için de benzer açıklamalar sunacaklardır.

II.3.9 Piyasa Fiyat Riskine İlişkin Ek Açıklamalar

İşletmeler, tüm finansal araçlar ve nakdi takas esasına dayalı ticari ürünler ile piyasa fiyat riski taşıyan diğer tüm kalemler için dönem içinde ortaya çıkan piyasa fiyat riskinin büyüklüğünü gösteren sayısal açıklamalar sağlamak konusunda teşvik edilirler. Bu bilgiler, işletmelerin riskleri yönetmekte kullandıkları yöntemle uyumlu teknikler kullanılarak sağlanmalıdır. İşletmelerin, sayısal bilgilerin içeriğinin anlaşılmasını ve yorumlanmasını sağlamak üzere, piyasa fiyat riskine yaklaşımlarına ilişkin bir tartışma sunmaları düzenlenmiştir. Standartta beş tür yöntem önerilmiş, bunlardan birinin veya bir kaçının birlikte kullanılabilmesi belirtilmiştir. Önerilen yöntemler; i) raporlama tarihindeki pozisyonlar hakkında detaylı bilgi verilmesi, ii) duyarlılık analizi, iii) faiz oranı yeniden fiyatlandırma ve/veya vade tarihlerine ilişkin gap analizi, iv) finansal araçları elde tutma süresi (duration) ve v) riskteki değer yöntemidir. Piyasa fiyat riskine ilişkin sayısal açıklamaların sağlanması durumunda, kullanılan yöntem, temel parametreler ve varsayımlar, kullanılan yöntemin hedeflerine ilişkin açıklamalar ile yöntemin kısıtları, önceki döneme kıyasla piyasa fiyat riskindeki önemli değişikliklerin nedenleri açıklanmalıdır. Eğer kullanılan yöntemde veya temel varsayımlarda ve parametrelerde önemli değişiklikler varsa, değişikliğin nedenleri açıklanmalı ve önceki dönem bilgileri cari dönemde kabul edilen yöntem kullanılarak yeniden hesaplanmalıdır. Bu hükümler her üç grup için de geçerlidir.

II.3.10 Muhasebe Politikalarının Kamuya Açıklanması

İşletmeler, Statements of Standard Accounting Practice (SSAP) 2 "Muhasebe Politikalarının Kamuya Açıklanması" uyarınca, kabul edilen önemli muhasebe

politikalarını açıklamakla yükümlüdürler. FRS 13, SSAP 2 gereğince yapılacak açıklamalarda aşağıdaki hususlara ilişkin açıklamalara yer verilmesini gerekli kılmıştır;

i) Türev finansal araçların muhasebeleştirilmesinde kullanılan yöntemler, herbir yöntem kapsamında muhasebeleştirilen türev finansal araç türleri ve kullanılan yöntemi belirleyen kriterler,

ii) Finansal varlık ve yükümlülüklerin kaydedilmesine, değerlemesine (hem ilk kayda alma hem de sonrası) ve kayıtlardan çıkarılmasına ilişkin esaslar,

iii) Gelir ve giderlerin (ve diğer kazanç ve kayıpların) kaydedilmesine ve değerlendirilmesine ilişkin esaslar,

iv) Kaydedilmeyen finansal varlık ve yükümlülüklerle ilişkin uygulamalar, kaydedilmeyen finansal varlık ve yükümlülüklerle ilişkin zarar karşılıklarının kaydedilme yöntemine ilişkin açıklamalar,

v) Netleştirme politikaları.

Bu hükümler her üç grup için de geçerlidir.

II.4 BASLE KOMİTESİ VE IOSCO TEKNİK KOMİTESİ'NİN KONUSYA İLİŞKİN ÇALIŞMALARI VE ÖNERİLERİ

Türev işlemlerle ilgili olarak kamuya açıklanacak bilgiler konusunda Eylül 1994 tarihinde G-10 ülkeleri merkez bankaları Euro-currency Standing Committee (ECSC) tarafından “*Piyasa ve Kredi Risklerinin Finansal Araçlar Tarafından Kamuya Açıklanmasına İlişkin Tartışma Raporu*” hazırlanmıştır. Bu çalışmayı takiben Basle Komitesi ve IOSCO Teknik Komitesi, 1995 yılında, bankaların ve aracı kurumların türev işlemlerine ilişkin bilgilerin kamuya açıklanması konusunda ortak bir rapor hazırlamışlardır. Bu raporda yer verilen öneriler, ECSC'nin çalışması ile Basle Komitesi ve IOSCO Teknik Komitesi tarafından Mayıs 1995 tarihinde yayımlanan “*Bankaların ve Aracı Kurumların Türev İşlemlerine İlişkin Gözetim Amaçlı Bilgi Rehberi*” çerçevesinde hazırlanmıştır. 1995 yılından itibaren ise, Basle Komitesi ve IOSCO Teknik Komitesi, bankaların ve aracı kurumların türev işlemleri ile ilgili olarak yıllık raporlarında yaptıkları açıklamaları inceleme kapsamına almış ve elde edilen bulguları her yıl bir rapor halinde yayımlamaya başlamışlardır. Bu çalışmalarda, G-10 ülkelerinin büyük ve uluslararası aktif bankalarının ve aracı kurumlarının yıllık raporlarında yaptıkları açıklamalar incelenmiştir. Bu çalışmalar aracılığıyla, 1995 yılı raporunda yer verilen kamuyu aydınlatma önerilerinin uygulama boyutu izlenmiştir⁹. Basle Komitesi, yürüttüğü bu çalışmalar çerçevesinde, Eylül 1998 tarihinde

⁹ Bu araştırmaların sonuçları Ek/2'de Tablo 1-5 olarak verilmektedir.

*“Bankaların Şeffaflığının Artırılmasına İlişkin Krause Raporu”*nu yayımlamıştır. Rapor, bankaların kamuya sunmaları gereken bilgilerin niteliği ve türleri hakkında bir rehber niteliği taşımaktadır. Ayrıca Basle Komitesi ve IOSCO, Eylül 1998 tarihinde, daha önce gözetim amaçlı bilgi gereksinimlerine cevap vermek üzere hazırlamış oldukları *“Bankaların ve Aracı Kurumların Türev İşlemlerine İlişkin Gözetim Amaçlı Bilgi Rehberi”*ni revize ederek yeniden yayımlamışlardır. Basle Komitesi ve IOSCO Teknik Komitesi son olarak, 1995 yılı raporunda yer alan önerileri 1995 yılından sonraki gelişmeleri dikkate alarak revize etmiş ve Şubat 1999 tarihinde *“Bankaların ve Aracı Kurumların Türev İşlemlerinin Kamuya Açıklanmasına İlişkin Öneriler”* olarak yayımlayarak ilgili tüm tarafların görüşüne sunmuştur. Basle Komitesi ve IOSCO Teknik Komitesi tarafından yayımlanan raporda yer alan önerilen aşağıda özetlenmektedir.

II.4.1 Genel Esaslar

Ticari (hem türev hem de türev olmayan araçlar) ve ticari olmayan türev işlemler hakkında hem kalitatif hem de kantitatif nitelikte anlamlı özet bilgiler sunulmalıdır. Kamuya açıklanacak bilgiler, işletmelerin ticari ve türev işlemlerinin kapsamını ve yapısını açık bir şekilde ortaya koymalı ve bu işlemlerin işletmenin kazanç profilini nasıl etkilediğini örneklemelerle açıklamalıdır. İşletmeler, ticari ve türev işlemlerine ilişkin kredi riski, piyasa riski, likidite riski, operasyonel risk, düzenleme riski ve tanınma (reputational) riskini içeren önemli risklere ilişkin bilgileri ve bu risklerin, özellikle de piyasa ve kredi riskinin, yönetimindeki performanslarını açıklamalıdır. Mali tablo kullanıcılarının bu bilgileri anlamalarını sağlamak için kamuya yapılacak açıklamalar, ticari ve ticari olmayan işlemler için ayrı ayrı sunulmalıdır. Kamuya yapılacak açıklamalarda ideal olan, bu açıklamaların işletme içi risk yönetim ve performans değerlendirme sistemlerinde kullanılan metodolojilerle uyumlu olmasıdır. İşletme içi risk yönetim uygulamaları ile bağlantı kurulması, kamuya yapılacak açıklamaların, risk yönetim uygulamalarındaki, özellikle piyasa ve kredi riski gibi hızlı gelişme kaydedildiği alanlardaki, gelişmelerin takip edilmesini mümkün kılacaktır. Diğer taraftan, açıklanan bilginin miktarı, işlemin işletmenin genel faaliyet yapısı, risk profili ve kazancı açısından önemi ile orantılı olmalıdır. Ayrıca bir işletmenin risk profilindeki değişiklik hakkında uygun bir perspektif verilebilmesi için, türev ve ticari işlemler ve bu işlemlerin risklerine ilişkin trend analizi verilmelidir.

II.4.1.1 Kantitatif Kamuyu Aydınlatmaya İlişkin Esaslar

Kantitatif kamuyu aydınlatma, işlem portföyünün kompozisyonunu ve ticari olmayan amaçlarla türev araç kullanımı hakkında özet bir bilgiyi içermelidir. Bu tür bilgiler, ticari ve ticari olmayan amaçlarla tutulan nakit ve türev araç kategorileri itibariyle yıl sonu ve ortalama sözleşme ve piyasa değerlerini içermelidir. Ayrıca, borsada işlem gören türev araçlar ile OTC piyasasında işlem gören türev araçların farklı riskler taşımaları nedeniyle, işletmelerin bu bilgileri borsada işlem görenler ve OTC piyasasında işlem görenler olarak ayrı ayrı sunmaları gerekir. Piyasa faaliyetlerine ilişkin bilgiler, geniş risk kategorisi (faiz oranı, döviz kuru, kıymetli madenler, diğer mallar ve hisse senetleri), geniş araç kategorisi (futures, forwards, swaps and options) ve yeniden fiyatlama tarihleri (1 yıl yada daha az, 1 yıl ile 5 yıl arası, 5 yıl ile 10 yıl arası, 10 yıl ile 20 yıl arası ve 20 yıldan fazla gibi vadeler) itibariyle sunulmalıdır.

II.4.1.2 Kalitatif Kamuyu Aydınlatmaya İlişkin Esaslar

Kalitatif açıklamalarda; ticari ve türev işlemler ile faaliyet hedeflerinin uygunluğu, bu hedefleri başarmaya ilişkin stratejiler, risk alma felsefeleri ve bu faaliyetlerin işletmenin üstlendiği toplam risk düzeyine etkisi tartışılmalıdır. Ayrıca, türev araç kullanma politikaları ile ticari ve türev işlemlerin yönetiminde kullanılan temel iç kontrol prosedürleri açıklanmalıdır.

Kamuya yapılacak açıklamalarda, türev araçların esas olarak ticari veya ticari olmayan amaçlardan hangisi için kullanıldığı ve işletmenin esas olarak borsa veya OTC piyasasında işlem gören türev araçlardan hangisini kullandığı belirtilmelidir. Ticari işlemler için yapılacak açıklamalarda, kuruluşun faaliyet türü belirtilmeli; ayrıca, önceki yıl mali tablolarında tartışılan ticari işlem yapma stratejileri, risk toleransları ve risk yönetim sistemlerindeki önemli değişiklikler tartışılmalıdır. Ticari olmayan türev işlemler ile ilgili açıklamalarda; bu işlemlere ilişkin hedefler ve bu hedefleri başarmaya ilişkin stratejiler tanımlanmalıdır. Kamuya açıklanacak bilgiler, kullanılan hedge stratejilerinin türüne göre sınıflandırılmalı, her bir hedge türüne ilişkin risk yönetim politikaları belirtilmeli ve risklerin hedge edildiği işlemlerin veya unsurların tanımları yapılmalıdır.

II.4.2 Riskler ve Yönetici Kontrolleri-Kalitatif Kamuyu Aydınlatma

İşletmeler, ticari ve türev işlemlere ilişkin yönetim ve kontrol sürecinin temelini oluşturan organizasyonel yapı hakkında genel bir açıklama sunmalıdırlar.

Ticari ve türev işlemlerden kaynaklanan kredi, piyasa, likidite, operasyonel, yasal ve tanınma riskini içeren önemli risklerinin herbiri tanımlanmalı, yapılacak tanımlamalarda bu risklerin nasıl oluştuğu ve riskleri ölçmek ve yönetmek için kullanılan yöntemler belirtilmelidir. Ayrıca, işletmeler, bu riskleri yönetmekteki performanslarını değerlendirmede kullandıkları yöntemi de tanımlamalıdır.

II.4.3 Piyasa Riskine İlişkin Açıklamalar

II.4.3.1 Kantitatif Açıklamalar

İşletmeler, karşı karşıya oldukları piyasa riskine ilişkin olarak, dahili risk yönetim amaçları için kullandıkları yöntemler bazında özet kantitatif bilgiler ve bu riskleri yönetmekteki gerçek performanslarına ilişkin bilgileri açıklamalıdır. İşletmeler, risk profillerine ilişkin daha fazla bilgi sağlamak için, raporlama dönemine ilişkin bilgiler de sunmalıdırlar. İşletmeler, ticari olmayan portföyler için, türev araçların piyasa ve sözleşme değerlerini açıklamalıdır. Ayrıca, riskteki-değer veya riskteki kazançla ilişkin bilgiler piyasa riskine ilişkin kapsamlı bilgiler sunmak açısından faydalıdır. İşletmeler, ticari olmayan portföyleri hakkında senaryo analizine ilişkin bilgiler açıklayabilirler.

II.4.3.2 Kalitatif Açıklamalar

İşletmeler, piyasa riskini ölçmekte ve yönetmekte kullandıkları politikaları özetlemeli ve piyasa riskinin yönetilmesindeki performansın nasıl değerlendirildiğini tartışmalıdırlar. Piyasa riski açıklamalarının anlaşılmasını kolaylaştırmak açısından, piyasa riskine ilişkin kantitatif bilgilerin, işletme içi modeller tarafından kullanılan önemli varsayımlara ve parametrelere ilişkin bilgilerle desteklenmesi gereklidir. İşletmeler ayrıca, önceki raporlama döneminden sonra piyasa riski ve risk yönetim stratejilerindeki önemli değişiklikleri de tartışmalıdırlar.

II.4.4 Kredi Riskine İlişkin Açıklamalar

II.4.4.1 Kantitatif Açıklamalar

İşletmeler, hem cari kredi riskini hem de gelecekteki potansiyel kredi riskini açıklamalıdır. Kredi risklerine ilişkin ek bir perspektif sağlamak için, ortalama kredi riski veya raporlama dönemine ilişkin kredi riski bilgileri açıklanabilir. İşletmeler ayrıca, kredi riski düzeyini önemli şekilde azaltan unsurların (netleştirme sözleşmeleri, teminat veya garanti alınması gibi) etkilerini de açıklamalıdır.

Kredi riskinin kalitesi, kredi kayıplarında önemli bir etkiye sahiptir. Bu nedenle, karşı taraf kredi kalitesine ilişkin bilgiler (iç/dış kredi derecelendirmesi gibi) ve

önemli yoğunlaşmalara ilişkin bilgiler açıklanmalıdır.

II.4.4.2 Kalitatif Açıklamalar

İşletmeler, kredi riskinin tanınmasına, ölçülmesine ve yönetilmesine ilişkin politikalarını özetlemelidirler. Bu tür bir açıklamada; kredi riski kontrol mekanizması, iç kontroller, risk limitleri ve limit izleme faaliyetlerinin yapısı belirtilebilir. Kredi riskine ilişkin kalitatif açıklamalarda; güvence veya teminat alınması, iki taraflı veya çok taraflı netleştirme anlaşmaları ve erken sona erdirme anlaşmalarını içeren işletmenin kredi riskinin azaltılmasına yönelik mekanizmalar belirtilmelidir. İşletmeler, kredi riskinin yönetilmesindeki performanslarının nasıl değerlendirildiğini de tartışmalıdırlar.

OTC türev sözleşmeleri ve diğer borçlanma araçları ile ilgili olarak, kredi riskinin ölçülmesine ve yönetilmesine ilişkin metodolojiler hakkında bilgiler sunulmalıdır. İşletme, potansiyel kredi riskini ölçmek için dahili bir model kullanıyorsa, modelin türü ve önemli varsayımları gibi temel bilgiler açıklanmalıdır.

II.4.5 Likidite Riskine İlişkin Açıklamalar

II.4.5.1 Kantitatif Açıklamalar

İki tür likidite riski vardır; piyasa likidite riski ve fonlama likidite riski. Piyasa likidite riski kapsamında, işletmeler, piyasa türü (faiz oranı, döviz kuru sözleşmeleri, ticari ürün ve hisse senedi sözleşmeleri vb.), ve ürün (swaplar, future, forward veya opsiyonlar vb.) bazında borsada işlem gören ve OTC piyasasında işlem gören sözleşmelerin sözleşme tutarlarını ve piyasa değerlerini sunmalıdırlar. Fonlama likidite riskine ilişkin perspektif sağlamak üzere, işletmeler, hem ticari hem de ticari olmayan türev işlemleri için döneme ilişkin beklenen nakit akımlarını örnekleyen bir gap çizelgesi açıklamalıdır.

II.4.5.2 Kalitatif Açıklamalar

İşletmeler, likidite riskinin nasıl ortaya çıktığını ve bu riskin ticari ve türev işlemleri ile nasıl bağlantılı olduğunu tanımlamalıdırlar. İşletmeler likidite riskini yönetmeye ilişkin uygulamalarını ve likidite riskinin işlem pozisyonlarının piyasa değerinin belirlenmesinde nasıl değerlendirilmesi gerektiğini ve likidite riskinin yönetimindeki performanslarının nasıl değerlendirildiğini tartışmalıdırlar.

II.4.6 Diğer Risklere İlişkin Açıklamalar

II.4.6.1 Kantitatif Açıklamalar

Yasal, operasyonel ve tanınma risklerinin doğru ölçülmesi genelde zordur. İşletmeler, mali tablo kullanıcıları ile paylaşılacak kantitatif bilgilerin belirlenmesinde yenilikleri dikkate alma konusunda teşvik edilmektedir. Yasal risklere ilişkin açıklanması faydalı olabilecek kantitatif bilgilere örnek olarak, dava aşamasındaki sözleşmelerin cari ve potansiyel kayıp riski miktarına ilişkin açıklamalar verilebilir.

II.4.6.2 Kalitatif Açıklamalar

Yasal, operasyonel ve tanınma riskleri sıklıkla işletmelere önemli sorunlar yaratır, ancak bu risklerin doğru bir şekilde ölçülmesi genelde zordur. İşletmeler, bu risklerin yapısı hakkında bilgi sağlayarak ve işletmenin faaliyetleri ile nasıl bağlantılı olduğunu açıklayarak, mali tablo kullanıcılarının bu riskleri anlamalarına yardımcı olabilirler. Ayrıca işletmeler, ticari ve türev işlemlerinde bu risklerin belirlenmesine ve yönetilmesine ilişkin yöntemleri açıklamalıdır.

II.4.7 Muhasebeleştirme ve Değerleme Yöntemlerine İlişkin Açıklamalar

İşletmeler, ticari ve türev işlemleri için kullanılan muhasebe politikalarını ve gelir kaydetme yöntemlerini tanımlamalıdır. Bu çerçevede; türev araçların muhasebeleştirilmesinde kullanılan yöntemlerin, her bir yöntem kapsamında muhasebeleştirilen türev araç türlerinin, kullanılan her bir muhasebeleştirme metodu için gerekli olan kriterlerin, hedge işleminin sona erdirilmesine ve beklenen işlemlerin hedge edilmesine ilişkin muhasebe uygulamalarının, belirli bir hedge kriterinin karşılanmaması durumunda yapılan muhasebe uygulamalarının, türev işlemlerden kaynaklanan varlık ve yükümlülüklerin netleştirilmesinde takip edilen politikalar ve prosedürlerin tartışılması gereklidir. İşletmeler ayrıca, ticari ve ticari olmayan türev araçların gerçek değerlerinin belirlenmesinde kullanılan yöntemleri de tartışmalıdır. Kote edilmiş piyasa fiyatları olmayan finansal araç kategorilerinde, piyasa değerinin tahmin edilmesinde kullanılan yöntemler ve varsayımlar tartışılmalıdır.

Mali tabloların dönemler arasında karşılaştırmalı olmasının sağlanması için, türev sözleşmelere ilişkin muhasebe politikalarındaki önemli değişikliklerin tartışılması, ayrıca yeni bir muhasebe kuralının kabul edilmesinin planlanması durumunda yeni kuralın ve bu kuralın mali tablolar üzerinde olabilecek potansiyel etkisinin açıklanması gerekir.

II.4.8 Kazanç Etkisine İlişkin Açıklamalar

İşletmelerin, ticari işlemlerinin kazançlarını nasıl etkilediğine ilişkin bilgiler ile ticari olmayan türev işlemlerin kazanç etkisine ilişkin bilgileri açıklamaları önerilmektedir. Piyasa ve kredi risklerinde olduğu gibi, işletmeler, mümkün olduğu ölçüde, dahili ölçüm ve muhasebe sistemlerine ilişkin benzer açıklamaları baz almalıdırlar. İşletmeler, nakit ve türev araçlar için önemli risk kategorileri itibarıyla (borsa, hisse senetleri, ticari ürünler ve diğerleri), ticari kazançların bir özetini sunmalıdırlar.

Ticari stratejilerinden elde edilen önemli kazanç ve kayıplara ilişkin özet bilgilerin açıklanması, mali tablo kullanıcısının firmanın faaliyet sonuçlarını anlamasını kolaylaştıracaksa, işletmelerin bu tür bilgileri açıklaması gerekir (olağandışı kazanç veya kayıplar gibi).

Ticari olmayan türev işlemler için, faiz oranı riski, döviz kuru riski ve diğer riskleri yönetmek için organizasyon tarafından tutulan bilanço-dışı pozisyonların kazanç etkisi hakkında kantitatif bilgiler açıklanmalıdır.

İşletmeler türev araçlardan kaynaklanan kümülatif ertelenen kayıpları (gerçekleşen ve gerçekleşmeyen), bu tutarların kazanç olarak kaydedilmesi sonucunu doğuracak olayları ve kar/zarar hesabına yapılacak gelecekteki kayıtların zamanlamasını (örneğin; gelecek hesap dönemi ve daha sonraki) açıklamalıdır. Ayrıca, bu tür açıklamalar cari raporlama dönemi içerisinde ticari olmayan işlemlerden kaynaklanan ve kazanç içinde kaydedilen net kazanç veya kaybı ve kaydedildikleri gelir kategorisini tanımlamalıdır. Mümkün olduğu ölçüde, bu bilgi hedging stratejileri itibarıyla hedge işlemlerinin etkinliğine göre ayrılarak verilebilir. Ayrıca, cari kazançta kaydedilen ertelenen kazanç veya kaybın miktarı açıklanmalıdır. Bunlara ek olarak, işletmenin hedging yaptığı ve türev araçlara ilişkin kazanç veya kayıpları ertelediği maksimum zaman periyodunun da açıklanmasında fayda vardır.

III. BÖLÜM- TÜRKİYE'YE İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

Future ve opsiyon (organize borsalarda işlem gören) sözleşmelerinin muhasebesine ilişkin ilke ve kurallar hakkında Sermaye Piyasası Kurulu (SPKr.) tarafından hazırlanmış tebliğ taslağı bulunmaktadır. Anılan tebliğ taslağının amacı; Sermaye Piyasası Kanunu'nun (SPKn.) 16 ve 22'nci maddeleri uyarınca, işletmeler tarafından alım-satımı gerçekleştirilecek future ve opsiyon sözleşmelerinin

değerlemesine ilişkin ilke ve kuralları belirlemektir. Tebliğ taslağında, mali tablo dipnotlarında açıklanması gerekli hususlar olarak; işletmelerin future ve opsiyon sözleşmelerinin cins ve miktarları, işletmenin mali durumuna muhtemel etkileri, nakit akımının zamanı, işlemlerin spekülasyon veya korunma olmak üzere yapılaş amaçları, riskleri ve bu sözleşmeler nedeniyle cari dönemde gelir tablosu ile ilişkilendirilmeyen gelir ve giderler sayılmış ve bu hususlar hakkında yeterli bilgilerin mali tablo dipnotlarında verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Tebliğ taslağında yer verilen kamuyu aydınlatma yükümlülükleri uluslararası düzenlemelere paralel olmakla birlikte, çok genel niteliktedir.

SPKn.'nun 50'nci maddesi uyarınca kuruluş, denetim, gözetim, muhasebe, mali tablo ve rapor standartları konularında kendi özel mevzuatlarına tabi olan bankalar için türev işlemlerinin muhasebeleştirilmesine ilişkin esaslar, “Bankalarca Uygulanacak Muhasebe Standartları Tek Düzen Hesap Planı ve İzahnamesi”nin 4’üncü bölümünde “Özellik Gösteren İşlemler (Türev Enstrümanlar) ve Muhasebeleştirme Esasları”olarak düzenlenmiştir. Söz konusu düzenlemede; finansal future sözleşmeleri, forward faiz sözleşmeleri, swap işlemleri ve opsiyon sözleşmelerine ilişkin muhasebeleştirme esasları belirlenmiş; türev işlemler ile ilgili olarak mali tablo dipnotlarında yapılacak açıklamalar konusunda para swapı işlemlerinin muhasebeleştirilmesinde kullanılan yöntemin açıklanması gerektiği hususuna yer verilmiştir. SPKn.'nun 50'nci maddesi kapsamındaki sigorta şirketlerine ilişkin "Tek Düzen Hesap Planı"nda ise, türev araçlara ilişkin bilgilerin kamuya açıklanması konusunda herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.

Görüldüğü üzere, ülkemizde türev işlemlere ilişkin kamuyu aydınlatma düzenlemeleri detaylı olmayıp, geliştirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede yapılacak bir düzenlemede, asgari olarak, aşağıdaki kamuyu aydınlatma yükümlülüklerine yer verilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir.

i) Türev araç elde tutma veya ihraç etme amaçlarının, bu amaçların anlaşılmasına yarayacak bilgilerin ve bu amaçlara ulaşılmasında izlenen stratejilerin açıklanması,

ii) Muhasebe politikalarının açıklanması (kaydedilme, değerlendirme ve gelir kaydetme esasları),

iii) Kredi riski ve kredi riski yoğunlaşmasına ilişkin kantitatif ve kalitatif bilgilerin açıklanması,

iv) Piyasa riskine ilişkin kantitatif ve kalitatif bilgilerin açıklanması (işletme içinde piyasa riskinin yönetiminde kullanılan yöntemlerle uyumlu olarak),

vi) Gerçek değer bilgileri ile gerçek değer tahmininde uygulanan yöntemler ve varsayımların açıklanması,

vii) Hedging işlemlerine ilişkin açıklamalar (hedge edilen işlemlerin tanımı, hedge araçların tanımı, ertelenen ve kayıtlara yansıtılmayan kazanç ve kayıplar, bu tutarların kayıtlara yansıtılması beklenen dönem vb.)

viii) Ticari amaçlı türev işlemlerin gelir etkisine ilişkin açıklamalar.

IV. BÖLÜM- ÖZET VE SONUÇ

Son yıllarda türev araç kullanımında önemli artışlar yaşanmış, ancak türev araçlara ilişkin muhasebe standartları bu büyümeyi takip etmekte yetersiz kalmıştır. Türev araçlar, riskten korunmak açısından etkin araçlar olmakla birlikte, önemli tutarlarda ve beklenmedik kayıplara da neden olabilmektedir. Nitekim türev araçlar nedeniyle yaşanan büyük tutarlardaki kayıplar, raporlama standartlarının yetersizliğini bir kez daha ortaya koymuş ve birçok ulusal ve uluslararası kuruluşu türev araçlar dahil tüm finansal araçların muhasebeleştirilmesine ilişkin çalışmalarını hızlandırmaya yöneltmiştir. Bu çalışmalarda ilk aşama olarak, kamuyu aydınlatma düzenlemelerine ağırlık verilmiştir.

Konuya ilişkin ilk düzenleme 1990 yılında ABD’nde FASB tarafından yayımlanan SFAS No.105’dir. Bu standartla getirilen kamuyu aydınlatma yükümlülükleri sonraki yıllarda yayımlanan SFAS 107, 119 ve 133 ile geliştirilmiş, ayrıca SEC tarafından 1997 yılında yayımlanan bir düzenleme ile ek yükümlülükler getirilmiştir. Konuya ilişkin ikinci düzenleme, IASC tarafından 1995 yılında yayımlanan IAS 32 olup, Aralık 1998 tarihinde onaylanan IAS 39 ile geliştirilmiştir. Ayrıca 1995 yılında Kanada’da, 1996 yılında Japonya ve İsveç’te, 1998 yılında Fransa ve İngiltere’de ulusal kuruluşlar tarafından konuya ilişkin standartlar/kurallar geliştirilmiştir. Öte yandan, 1995 yılında Basle Komitesi ve IOSCO Teknik Komitesi, bankaların ve aracı kurumların türev işlemleri ile ilgili olarak kamuya açıklamaları gereken bilgiler konusunda öneriler içeren ortak bir rapor yayımlamış, 1995 yılından itibaren de bu önerilerin uygulama yönüne ilişkin araştırmalar yaparak elde edilen sonuçları her yıl rapor halinde yayımlamaya başlamıştır. Basle Komitesi ve IOSCO Teknik Komitesi, Şubat 1999 tarihinde, 1995 yılında yayımlanan raporda yer alan önerileri geliştirerek yeniden yayımlamıştır. IAS, ABD ve İngiltere düzenlemeleri ile Basle Komitesi ve IOSCO Teknik Komitesinin önerilerinin karşılaştırmasına Ek/1’de

tablo halinde yer verilmiştir.

Ulusal ve uluslararası kuruluşlar tarafından geliştirilen standartlar/önerilerde yer alan ortak noktalar; türev araç elde tutma veya ihraç etme amaçlarının, bu amaçlara ulaşılmasında izlenen stratejilerin; muhasebeleştirme, değerlendirme ve gelir kaydetme esaslarının; kredi riski bilgileri ile kredi riski yoğunluğu bilgilerinin; gerçek değer bilgileri ve gerçek değer tahmininde uygulanan yöntemlerin; hedging işlemler ile ticari amaçlı işlemlere ilişkin bilgilerin açıklanmasına ilişkindir. Ayrıca işletmeler, riskleri yönetmekte kullandıkları işletme içi yöntemler bazında, piyasa riskine ilişkin kantitatif ve kalitatif bilgiler açıklamak konusunda teşvik edilmektedir. Bu ortak noktaların yanında standartlarda/önerilerde yer alan diğer hususlar; sözleşme koşullarına ilişkin bilgiler ile faiz oranı riski, döviz kuru riski, likidite riski, düzenleme riski, operasyon riski ve tanınma riskine ilişkin bilgilerin kamuya açıklanmasına yöneliktir. Türev araçlara ilişkin bilgilerin mali tablo dipnotlarında veya ekinde sunulan belgelerde yer alması gerekli görülmektedir.

Türkiye'de, konuyla ilgili olarak Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından hazırlanan ancak henüz taslak aşamasında olan "Vadeli İşlem (Future) ve Opsiyon Sözleşmelerinin Muhasebesine İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ" bulunmaktadır. Tebliğ taslağında yer verilen kamuyu aydınlatma yükümlülükleri, uluslararası düzenlemelere paralel olmakla birlikte, çok genel niteliktedir. Öte yandan, SPK'nun 50'nci maddesi uyarınca kuruluş, denetim, gözetim, muhasebe, mali tablo ve rapor standartları konularında kendi özel mevzuatlarına tabi bankalar ve sigorta şirketleri için de, özel mevzuatlarında türev araçlara ilişkin bilgilerin kamuya aydınlatılması konusunda detaylı düzenleme bulunmamaktadır. Bu nedenle türev araçlara ilişkin kamuya aydınlatma düzenlemelerinin geliştirilmesi gerektiği düşünülmekte olup, bu çerçevede yapılacak bir düzenlemede, asgari olarak; türev araç elde tutma veya ihraç etme amaçlarının, bu amaçlara ulaşılmasında izlenen stratejilerin; muhasebe politikalarının; kredi riski ve kredi riski yoğunlaşmasına ilişkin kantitatif ve kalitatif bilgilerin; piyasa riskine ilişkin kantitatif ve kalitatif bilgilerin; gerçek değer bilgileri ile gerçek değer tahmininde uygulanan yöntemler ve varsayımların; hedging işlemleri ile ticari amaçlı türev işlemlere ilişkin bilgilerin açıklanması yükümlülüğü getirilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Accounting Standard Board (ASB)

- 1996 Derivatives and Other Financial Instruments:Discussion Paper.
1998 Financial Reporting Standard 13, Derivatives and Other Financial Instruments:Disclosure

AKSEL, Dr. H.Ayşe EYÜBOĞLU

- 1994 Risk Yönetim Aracı Olarak Futures Piyasaları, Yapısı, İşleyiş Mekanizmaları ve Bazı Ülke Örnekleri, SPK Yayınları No:21, Ankara.

Basle Committee on Banking Supervision (Basle Committee)

- 1994 Risk Management Guidelines for Derivatives.

Basle Committee and Technical Committee of IOSCO (Basle Committee and IOSCO)

- 1995 Public Disclosure of the Trading and Derivatives Activities of Banks and Securities Firms.
1996 Survey of Disclosures about Trading and Derivatives Activities of Banks and Securities Firms, 1995.
1997 Survey of Disclosures about Trading and Derivatives Activities of Banks and Securities Firms, 1996.
1998 Trading and Derivatives Disclosures of Banks and Securities Firms, Results of the Survey of 1997 Disclosures.
1998a Framework for Supervisory Information about Derivatives and Trading Activities.
1999 Recommendations for Public Disclosure of Trading and Derivatives Activities of Banks and Securities Firms, Consultative Paper.

Financial Accounting Standards Board (FASB)

- 1990 Statement of Financial Accounting Standards (SFAS) No.105, Disclosure of Information about Financial Instruments with Off-Balance-Sheet Risk and Financial Instruments with Concentrations of Credit Risk, Financial Accounting Series, No.089.
1991 SFAS No.107, Disclosures about Fair Value of Financial Instruments, Financial Accounting Series, No.110-A.
1994 SFAS No.119, Disclosure about Derivative Financial Instruments and Fair Value of Financial Instruments, Financial Accounting Series, No.142-B.
1998 SFAS No.133, Accounting for Derivative Instruments and Hedging

- Activities, Financial Accounting Series, No.186-B.
- GARDNER, Dc
1997 Trading Strategies for Derivatives Markets, Financial Flexible Learning Level 2 Workbook 4, FT Pitman Publishing, London.
- GERAY, Damla
1998 Accounting Rules for Derivatives, The Wharton School, University of Pennsylvania.
- Hazine Müsteşarlığı
Bankalarca Uygulanacak Muhasebe Standartları Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi.
Sigorta Şirketlerince Uygulanacak Tek Düzen Hesap Planı ve Açıklaması
- International Accounting Standards Committee (IASC)
1995 International Accounting Standard IAS 32: Financial Instruments:Disclosure and Presentation
1998 Proposed International Accounting Standard, Financial Instruments:Recognition and Measurement, Exposure Draft E62.
- ÖNCE, Yrd.Doç. Saime
1995 Türev Ürünlerin Muhasebe Sorunları ve Bankalar için Muhasebeleştirme Şekilleri, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No:192, Eskişehir.
- PEKER, İbrahim
1997 Türev Araçlar, Riskleri, Düzenlemeleri ve Kontrol Sistemleri (Örnek Olay:Baring Grubunun Çöküşü), SPK Yeterlik Etüdü, Ankara.
- Securities and Exchange Commission (SEC)
1997 Regulation S-K, Item 305-Quantitative and Qualitative Disclosures about Market Risk
1997a Disclosure of Accounting Policies for Derivative Financial Instruments and Derivative Commodity Instruments and Disclosure Of Quantitative and Qualitative Information about Market Risk inherent in Derivative Financial Instruments, Other Financial Instruments and Derivative Commodity Instruments, Release Nos 33-7386.
1997b Questions and Answers about the New “Market Risk” Disclosure Rules, Prepared by the staffs of the Office of the Chief Accountant

and the Division of Corporation Finance.

EK DİZİNİ

EK/1- IAS, ABD ve İngiltere Düzenlemeleri ile Basle Komitesi ve IOSCO Teknik Komitesinin Önerilerine İlişkin Karşılaştırma,

EK/2- Basle Komitesi ve IOSCO Teknik Komitesinin 1993-1997 Yıllarına İlişkin Gerçekleştirdiği Araştırma Sonuçlar

TABLO 1- Kalitatif Bilgiler

TABLO 2- Brüt Pozisyon Göstergeleri

TABLO 3- Kredi Riski

TABLO 4- Piyasa Risk Bilgileri

TABLO 5- Kazanç Bilgileri

**EK/1- IAS, ABD, İNGİLTERE DÜZENLEMELERİ İLE BASLE KOMİTESİ VE
IOSCO TEKNİK KOMİTESİNİN ÖNERİLERİNE İLİŞKİN KARŞILAŞTIRMA**

	IAS 32, 39 ¹⁰	ABD ¹¹ (SFAS 107, 133 ve SEC Düzenlemesi)	İNGİLTERE (FRS 13)	Basle Komitesi ve IOSCO Teknik Komitesi Önerileri
Kapsam (Araç)	Tüm finansal araçlar (nakit veya diğer finansal araçlarla takası gerçekleştirilen mala dayalı türev araçlar dahil)	SFAS 107: Tüm finansal araçlar (Mala dayalı türev araçlar hariç). SFAS 133: Türev araçlar (nakit veya diğer finansal araçlarla veya kolaylıkla nakde çevrilebilir varlıklarla takası gerçekleştirilen mala dayalı sözleşmeler dahil). SEC: Türev araçlar (nakit veya diğer finansal araçlarla takası gerçekleştirilen mala dayalı türev araçlar dahil).	Türevler ve diğer finansal araçlar (mala (hard ve soft mallar)dayalı türevler dahil)	Türev araçlar
Kapsam (Kuruluş)	Tüm şirketler.	SFAS 107 ve 133: Tüm şirketler. SEC: Muhasebe politikalarının açıklanması açısından, bazı yabancı ihraççılar hariç SEC kaydındaki tüm şirketler. Kantitatif ve kalitatif açıklamalar açısından, yatırım ortaklıkları (registered investment companies) ile küçük ihraççılar dışındaki tüm SEC kaydındaki şirketler.	Sigorta şirketleri hariç, halka açık şirketler ile tüm bankalar ve benzer kuruluşlar. Yükümlülükler üç gruba ayrılarak belirlenmiştir. Grup 1:Finansal kuruluş olmayan şirketler, Grup 2:Bankalar ve benzer kuruluşlar, Grup 3: Diğer finansal kuruluşlar.	Bankalar ve aracı kurumlar amaçlanmıştır. Ancak diğer kuruluşların da uygulayabileceği belirtilmektedir.
Tartışma	IAS 39: Finansal risk yönetim hedefleri ve politikaları tartışılmalıdır.	SFAS 133: Türev araç elde tutma veya ihraç etme amaçları, bu amaçların anlaşılmasına yarayacak bilgiler ve bu amaçlara ulaşılmasında uygulanan stratejiler açıklanmalıdır. Ayrıca her bir hedge türü için; hedge edilen riskler, işlemler veya unsurlar, risk yönetim politikaları açıklanmalıdır. SEC: Ticari amaçlı ve ticari amaçlı olmayan araçlar için ayrı ayrı olmak üzere, başlıca piyasa	Hedefler, politikalar ve bu hedeflerin başarılması için izlenen stratejiler açıklanmalıdır.	Hedefler, stratejiler ve risk alma felsefeleri açıklanmalıdır.

¹⁰ IAS 39, 01 Ocak 2001 tarihinden itibaren yürürlüğe girmektedir.

¹¹ FASB düzenlemeleri, 15 Haziran 1999 tarihinden itibaren yürürlüğe girecek olan SFAS 133 dikkate alınarak sunulmuştur.

		riskleri, bu risklerin nasıl yönetildiği, piyasa riskleri ve yönetimindeki değişiklikler açıklanmalıdır.		
Açıklama Şekli	IAS 32: Dipnotlarda veya ek tablolarda açıklanabilir.	SFAS 107, 133: Dipnotlarda açıklanmalıdır. SEC: Muhasebe politikaları mali tablo dipnotlarında açıklanmalıdır. Kantitatif ve kalitatif açıklamalar mali tablolardan ayrı olarak açıklanacaktır.	Dipnotlar veya ek tablolarda açıklanabilir.	
Muhasebe Politikaları	IAS 32: Kaydedilme ve değerlendirme esasları açıklanmalıdır.	SEC: Muhasebe politikaları ve bu politikaların uygulanmasına ilişkin esaslar açıklanmalıdır.	Kaydedilme ve değerlendirme esasları açıklanmalıdır.	Muhasebe politikaları ve gelir kaydetme yöntemleri açıklanmalıdır.
Şartlar ve Koşullar	IAS 32: Gelecekte beklenen nakit akımlarının miktarını, zamanını ve belirliliğini etkileyebilecek önemli şart ve koşulları içerecek şekilde finansal araçların kullanım boyutu ve yapısı açıklanmalıdır.			
Faiz Oranı Riski	IAS 32: Yeniden fiyatlama tarihi veya vade tarihinden önce olanı ile uygulanabilir olduğunda efektif faiz oranı açıklanmalıdır.		Grup 1; Finansal yükümlülükler; sabit faizli, değişken faizli ve faizsiz yükümlülükler olarak analiz edilmelidir. Grup 2; Ticari olmayan finansal varlık ve yükümlülükler zaman aralıklarına göre analiz edilmeli, analizde her bir zaman aralığı için net pozisyonlar gösterilmelidir. Grup 3; Her iki açıklamayı da yapacaklardır.	
Döviz Kuru Riski			Grup 1; Net parasal varlık ve yükümlülükler her bir para birimi cinsinden gösterilmeli ve fonksiyonel para birimi cinsinden analiz edilmelidir. Grup 2; Yabancı net yatırımlar her bir para birimi cinsinden gösterilecek ve fonksiyonel para birimi cinsinden analiz	

			edilecektir. Analizde, bu tür yatırımların yabancı para ile borçlanmayla finanse edilme veya hedge edilme boyutu belirtilecektir. Ayrıca ticari olmayan varlık ve yükümlülüklerin net tutarı belirtilecek, yabancı para birimi cinsinden borçlanmayla finanse edilen veya hedge edilen kısım dikkate alınmayacaktır. Grup 3; Her iki açıklamayı da yapacaklardır.	
Kredi Riski	IAS 32: Teminatların değeri dikkate alınmaksızın, maksimum kredi riski tutarına ilişkin bilgiler ile kredi riski yoğunlaşmasına ilişkin bilgiler açıklanmalıdır.	SFAS 107: Kredi riski yoğunlaşmasına ilişkin bilgiler açıklanmalıdır (yoğunlaşmayı belirleyen ortak karakter, maksimum kayıp miktarı, alınan teminatlar, güvence alma politikası, güvenceye ulaşılabilirlik, netleştirme anlaşmaları hakkında bilgiler açıklanmalıdır.).		Kalitatif Kredi riskinin tanınmasına, ölçülmesine ve yönetilmesine ilişkin politikalar özetlenmeli ve performans değerlemesi yapılmalıdır. Kantitatif Hem brüt cari kredi riski hem de potansiyel gelecekteki kredi riski açıklanmalıdır. Ayrıca kredi riskini azaltıcı etkisi olabilecek teminat, güvence ve netleştirme anlaşmaları hakkındaki bilgileri açıklamalıdır.
Piyasa Riski		SFAS 107: Dahili yöntemlerle uyumlu olarak kantitatif bilgilerin açıklanması teşvik edilmektedir. Önerilen yöntemler; dönem içi cari pozisyonlar/faaliyetler hakkında detaylı bilgi verilmesi; duyarlılık analizi; gap analizi; duration; riskteki değer bilgilerinin açıklanmasıdır. SEC: Ticari amaçlı ve ticari amaçlı olmayan araçlar için ayrı ayrı olmak üzere, piyasa riskine ilişkin kantitatif bilgiler sunulacaktır. Önerilen	Piyasa riskine ilişkin ek açıklamalar yapılması teşvik edilmektedir. Bu açıklamalar, dahili yöntemlerle uyumlu olarak yapılmalıdır. Ayrıca sayısal bilgilerin anlaşılmasını ve yorumlanmasını sağlamak üzere, tartışma sunmaları teşvik edilir. Önerilen yöntemler; raporlama tarihindeki pozisyonlar hakkında detaylı bilgi; duyarlılık analizi, gap analizi; duration ve riskteki değer analizi. Kullanılacak	Kalitatif: Piyasa riskinin ölçülmesinde ve yönetilmesinde kullanılan politikalar özetlenmeli ve performans değerlemesi yapılmalıdır. Kantitatif Dahili yöntemler bazında özet kantitatif bilgiler açıklanmalıdır. Kullanılabilecek yöntemler; riskteki değer, senaryo analizi ve oran şokları analizidir.

		yöntemler; tablo halinde sunum, duyarlılık analizi ve riskteki değer'dir. Bu bilgiler önceki dönemlerle karşılaştırmalı verilecek, önemli değişiklikler tartışılacaktır.	yönteme ilişkin parametreler, varsayımlar, hedefler, kısıtlar açıklanamalıdır. Bu bilgiler, önceki dönemlerle karşılaştırmalı verilmeli, önemli değişiklikler tartışılmalıdır. Bu açıklamalar her üç grup için de geçerlidir.	
Likidite Riski			Grup 1; Finansal yükümlülüklerin vade profiline ilişkin bilgiler sunulacaktır. Grup 2: Likidite riskine ilişkin açıklama yapılması öngörülmemiştir. Grup 3: Grup 1'e benzer açıklamalar yapılacaktır.	Kalitatif Likidite riskinin nasıl ortaya çıktığı ve türev araçlarla bağlantısı açıklanmalıdır. Likidite riskinin yönetilmesine ilişkin uygulamalar açıklanmalı ve performans değerlemesi yapılmalıdır. Kantitatif Piyasa türü ve ürün bazında borsada işlem gören ve OTC piyasasında işlem gören sözleşmelerin sözleşme tutarları ve piyasa değerleri açıklanmalıdır.
Diğer Riskler (Yasal, Operasyonel ve Tanınma Riskleri)				Kalitatif Risklerin yapısı hakkında bilgiler ile bu risklerin belirlenmesinde ve yönetilmesinde uygulanan yöntemler açıklanmalıdır. Kantitatif Faydalı olabilecek kantitatif bilgiler açıklanmalıdır.
Dönem Sonu İtibariyle Gerçek Değerler	IAS 32: Gerçek değer bilgileri açıklanmalıdır. Bu bilgilerin hesaplanması mümkün olmuyorsa, bu durum ilgili finansal araca ilişkin bilgilerle birlikte açıklanmalıdır. IAS 39: Tüm finansal varlık ve yükümlülükler - istisnalar dışında- gerçek değer ile değerlendirilecektir. Gerçek değer tahmininde uygulanan yöntemler ve	SFAS 107: Gerçek değerler ilgili kayıtlı değerler ile birlikte açıklanmalıdır. Gerçek değer tahmininde kullanılan yöntemler ve varsayımlar belirtilmelidir. Gerçek değer tahmininde mümkün olmuyorsa, gerçek değer tahminine yarayacak bilgiler ve mümkün olmama nedenleri açıklanmalıdır.	Grup 1; Aşağıdaki seçeneklerden birine göre açıklama yapacaklardır; -kayıtlı değerler ile gerçek değerler; veya -kayıtlı değerler ile birlikte olmak üzere, pozitif gerçek değere sahip araçlar ile negatif gerçek değere sahip araçlara ilişkin bilgiler. Ayrıca gerçek değer tahmininde kullanılan	Gerçek değerlerin belirlenmesinde kullanılan yöntemler tartışılmalıdır.

	varsayımlar açıklanmalıdır.		yöntemler ve önemli varsayımlar açıklanacaktır. Gerçek değer hesaplamasının mümkün olmadığı durumlarda, araçların tanımı, mümkün olmama nedenleri ve gerçek değer tahminine ilişkin temel özellikler açıklanmalıdır. Bu bilgilerin açıklanmasının işletme menfaatlerine zarar vermesi söz konusu ise, bilgiler açıklanmayabilir. Ancak bilgilerin açıklanmadığı ve açıklama yapılmamasının nedenleri belirtilmelidir. Grup 2: Farklı olarak, gerçek değer bilgileri açıklanacak finansal araç kapsamı daraltılmış ve mümkün olmama durumunda açıklama yapılmamasına ilişkin esneklik kaldırılmıştır. Grup 3; Grup 1 ile aynı.	
Gerçek Değerden Yüksek Bir Değerle Kayıtlarda İzlenen Finansal Varlıklar	IAS 32: Gerçek değerler ile kayıtlardaki değerler, ayrıca kayıtlardaki değerlerin azaltılmama nedenleri açıklanmalıdır.			
Ticari Amaçla Tutulan Araçlar			Grup 1; Dönem içinde kar ve zarar hesabına yansıtılan net kazanç veya kayıp, dönem sonu gerçek değer bilgileri, dönem sonu pozisyonu dönem içini temsil etmiyorsa dönem içindeki ortalama gerçek değer bilgileri açıklanmalıdır. Grup 2; Ek olarak, döneme ilişkin en yüksek, en düşük ve ortalama değerler ile dönem sonu itibarıyla piyasa riski bilgileri açıklanmalıdır. Kullanılabilecek yöntemler; riskteki değer ve duyarlılık analizi.	

			Ayrıca kullanılan yöntemle, temel parametrelere ve varsayımlara ilişkin bilgiler, yöntemin amacı ve kısıtları açıklanmalıdır. Temel varsayımlarda ve parametrelerdeki önemli değişiklikler olması halinde, önceki dönemle karşılaştırılabilir bilgiler verilmelidir. Grup 3: Grup 1 ile aynı.	
Gelecekteki İşlemlerin Hedge Edilmesi	IAS 32: Gelecekteki işlemin beklendiği ana kadar olan zaman dilimi, beklenen işlemlerin tanımı, hedge araçlarının tanımı, ertelenen veya bilanço-dışı kazanç veya kayıpların miktarı ile bu tutarların kayıtlara yansıtılması beklenen döneme ilişkin bilgiler açıklanmalıdır. IAS 39: Her bir hedge türü için ayrı ayrı olmak üzere; hedge işlemlerin tanımı, hedge araçları olarak dizayn edilen finansal araçların tanımı, hedge edilen risklerin yapısına ilişkin açıklamalar.	SFAS 133: Gerçek değer hedge işlemi için, gelir etkisi ve nerede raporlandığı; nakit akımı hedge işlemi için, gelir etkisi, nerede raporlandığı ve riskten korunmak istenen zaman dilimi; yabancı işlemlere yapılan net yatırımlara ilişkin hedge işlemi için, gelir etkisi açıklanmalıdır.	Hedge edilen işlemler ve riskleri, sözkonusu işlemler ve risklerin beklendiği dönem ve hedge amaçlı kullanılan araçlara ilişkin bilgiler. Ertelenen ve kayıtlara yansıtılmayan kazanç ve kayıplara ilişkin detay bilgiler. Her üç grup için de geçerlidir.	
Ticari Ürün Sözleşmeleri			Grup 1: Nakdi takas esasına dayalı ticari ürün sözleşmelerine ilişkin, hedefler, politikalar ve stratejiler, gerçek değer bilgileri, ticari amaçla tutulan finansal varlık ve yükümlülüklerle ilişkin bilgiler, hedge işlemlerine ilişkin bilgiler açıklanacaktır. Grup 2 ve 3: Ek olarak altın teslimi gerektiren işlemler için de benzer açıklamalar yapılacaktır.	
Kazanç	IAS 39: Finansal varlık ve yükümlülüklerden kaynaklanan önemli gelir ve gider kalemleri ile kazanç ve kayıplar, bunların net kazanç veya kayıpta içerilip içerilmediği veya özsermaye unsuru olup			Ticari amaçlı ve ticari olmayan amaçlı türev işlemlerin kazanç etkisine ilişkin bilgiler açıklanmalıdır.

	olmadığı, özsermaye unsuru ise özsermayeye olan toplam etkisine ilişkin açıklamalar yapılmalıdır.			
Diğer	IAS 32: Finansal varlık ve yükümlülüklerin gerçek değerlerindeki değişikliklerin -dönem geliri veya gideri olarak kayıtlara yansıtılan- toplam tutarına ilişkin bilgiler; gelecekte beklenen işlemlerin hedge edilmesi amacı dışındaki amaçlarla tutulan hedge araçlarına ilişkin ertelenen veya kayıtlara yansıtılmayan kazanç veya kaybın toplam tutarı; bilanço tarihi itibarıyla elde tutulan miktarların yıl boyunca elde tutulan miktarları temsil etmediği durumlarda, kayıtlara yansıtılan finansal varlık ve yükümlülüklerin yıl boyunca ortalama toplam kayıtlardaki miktarı, kayıtlara yansıtılmayan finansal varlık ve yükümlülüklerin yıl boyunca ortalama toplam anapara, sözleşme değeri veya benzer bilgileri ve tüm finansal varlık ve yükümlülüklerin yıl boyunca ortalama toplam gerçek değerleri açıklanabilecektir.			

EK/2- TABLOLARA İLİŞKİN AÇIKLAMALAR

Basle Komitesi ve IOSCO Teknik Komitesi'nin çalışmalarında; tablolarda yer alan bilgilerin hazırlanmasında, G-10 ülkelerinin uluslararası aktif kuruluşlarından 67 banka ve 11 aracı kurumun yıllık raporlarındaki açıklamaların esas alındığı, bu kuruluşların büyük bölümünün ülkelerinde türev işlem yapan en büyük bankalar ve aracı kurumlar olduğu belirtilmektedir.

Tabloda yer alan rakamlar, ilgili satırda belirtilen açıklamaları yapan kuruluş sayısının toplam kuruluş sayısına bölünmesi suretiyle elde edilmiştir.

TABLO 1- KALİTATİF BİLGİLER

	1993 (%)	1994 (%)	1995 (%)	1996 (%)	1997 (%)
Amaçların Tartışılması:					
Ticari amaçlı ve ticari amaç dışındaki amaçlarla tutulan araçlara ilişkin amaçlar ve stratejiler	48	73	90	95	99
Risklerin Tartışılması					
Bilanço riskleri ile birlikte	47	73	91	96	97
Spesifik Risklerin Tartışılması					
<i>Kredi Riski</i>					
*Risklerin nasıl ortaya çıktığı tanımlanmıştır.	43	70	84	86	91
*Risk yönetim yöntemi tanımlanmıştır.	38	71	90	95	92
<i>Piyasa Riski</i>					
*Risklerin nasıl ortaya çıktığı tanımlanmıştır.	44	71	86	87	91
*Risk yönetim yöntemi tanımlanmıştır.	37	73	94	96	96
<i>Likidite Riski</i>					
*Risklerin nasıl ortaya çıktığı tanımlanmıştır.	24	47	58	62	65
*Risk yönetim yöntemi tanımlanmıştır.	19	48	59	68	68
<i>Operasyonel ve Yasal Risk</i>					
*Riskler tanımlanmıştır.	13	33	41	51	58
*Risk yönetim yöntemi tanımlanmıştır.	10	27	39	54	60
Piyasa Değerlerinin Tahminine İlişkin Tartışma	33	57	73	82	87
Piyasa değerlerindeki düzeltmelere ilişkin tartışma	11	18	23	34	41
Kote fiyatı olmadığı durumda değerlemeye ilişkin tartışma	34	39	57	63	76
Türev Araçlara İlişkin Muhasebe Politikalarının Tartışılması	80	90	91	91	99
Farklı türdeki türev araçlara ilişkin muhasebeleştirme yöntemleri	67	71	76	78	87
Hedge muhasebesine ilişkin kriterler	44	52	61	62	67
Türev araçların vade tarihleri (termination)	15	35	42	46	54
Türev araçlardan kaynaklanan varlık/yükümlülüklerin netleştirilmesi	15	27	34	46	47
Türev araçlardan kaynaklanan kredi kaybının muhasebeleştirilmesine ilişkin esaslar	11	11	24	34	36

Kaynak: Basle Komite ve IOSCO "Survey of Disclosures About Trading and Derivatives Activities of Banks and Securities Firms, November 1996" ve "Trading and Derivatives Disclosures of Banks and Securities Firms, November 1998".

TABLO 2- BRÜT POZİSYON GÖSTERGELERİ

	1993 (%)	1994 (%)	1995 (%)	1996 (%)	1997 (%)
Ticari amaçlı ve ticari amaç dışındaki amaçlarla tutulan pozisyonların sözleşme (notional) tutarlarına ilişkin bilgiler	85	100	100	100	100
Vade Çizelgeleri	-	-	-	-	77
Piyasa Değeri Bilgileri					
Brüt pozitif piyasa değeri-türev araçlar	33	53	63	68	83
Brüt negatif piyasa değeri-türev araçlar	16	32	37	47	64
Ticari Amaçlı Pozisyonlar					
Ticari amaçlı varlıkların ticari amaçlı yükümlülüklerden ayrılması	34	49	48	49	58
<i>Nakit araç detayları:</i>					
*Dönem sonu (piy.değeri)	53	66	86	84	81
*Döneme ilişkin ortalama (piy.değeri)	0	9	9	9	13
<i>Türev Araç Detayı</i>					
*Dönem sonu (piy.değeri)	27	56	56	63	68
*Döneme ilişkin ortalama (piy.değeri)	4	20	29	37	33
Ticari Amaç Dışındaki Türev Pozisyonlar					
Toplam piyasa değeri	20			39	51

Kaynak: Basle Komite ve IOSCO "Survey of Disclosures About Trading and Derivatives Activities of Banks and Securities Firms, November 1996" ve "Trading and Derivatives Disclosures of Banks and Securities Firms, November 1998".

TABLO 3- KREDİ RİSKİ

	1993 (%)	1994 (%)	1995 (%)	1996 (%)	1997 (%)
Cari Kredi Riski	28	48	46	53	55
Ortala kredi riski veya kredi riskindeki oynamalar	-	-	-	-	14
Brüt pozitif piyasa değeri	33	53	63	68	79
Potansiyel kredi riski	1	11	19	27	36
Karşıtaraf kredi kalitesi	8	34	52	63	71
*Karşıtaraf türü bakımından	5	27	38	48	54
*İç veya dış kredi derecelemesi bakımından	8	14	22	27	29
Yoğunlaşmalara ilişkin bilgiler	14	39	58	61	71
*Coğrafik alan bakımından risk	10	25	27	29	42
*Endüstri grupları bakımından risk	14	38	46	48	51
Teminatlar ve diğer güvenceler	0	3	4	14	21
Bilanço-dışı kredi kayıplarına ilişkin karşılıklar (allowances)	-	-	-	9	13
Gerçek kredi kayıpları	5	11	13	18	17
Nonperforming sözleşmeler	1	10	10	13	14
Bankalar açısından, RBC kredi eşiti -türev araçlarKredi türevlerinin kullanımı	43	57	57	59	55

Kaynak: Basle Komite ve IOSCO "Survey of Disclosures About Trading and Derivatives Activities of Banks and Securities Firms, November 1996" ve "Trading and Derivatives Disclosures of Banks and Securities Firms, November 1998".

TABLO 4- PİYASA RİSK BİLGİLERİ

	1993 (%)	1994 (%)	1995 (%)	1996 (%)	1997 (%)
Ticari Faaliyetler					
Riskteki Değer (VAR) Bilgileri Açıklanmıştır.	5	23	46	63	81
VAR bilgilerini açıklayan işletmeler ayrıca aşağıdaki bilgileri de açıklamışlardır.					
*Yüksek/düşük VAR	0	9	22	30	46
*Ortalama VAR	0	13	25	34	41
*VAR değerini aşan portföy değerindeki değişimler	0	6	14	23	27
*Portföy değerindeki günlük değişim	0	8	13	19	27
*Güven aralığı	3	15	44	61	81
*Elde tuma süresi	0	20	42	59	76
*Risk faktörlerini toplama yöntemi	0	5	18	29	27
Senaryo Analizi	1	3	8	16	26
Piyasa Riski Sermaye Gereksinimi Bilgisi	-	-	-	-	40
Ticari Amaçlı Olmayan Türev Araçlar					
Türev araçların faiz oranı yeniden fiyatlamasına ilişkin 'gap' pozisyonuna etkisi	29	32	33	30	31
Hedge edilen pozisyonla sunulan türev araçlara ilişkin kantitatif bilgiler	-	-	-	8	15
Senaryo analizi:oran şoklarının etkisi	6	18	19	20	24
Ticari amaçlı olmayan portföye ilişkin VAR veya EAR	0	5	6	9	33

Kaynak: Basle Komite ve IOSCO "Survey of Disclosures About Trading and Derivatives Activities of Banks and Securities Firms, November 1996" ve "Trading and Derivatives Disclosures of Banks and Securities Firms, November 1998".

TABLO 5- KAZANÇ BİLGİLERİ

	1993 (%)	1994 (%)	1995 (%)	1996 (%)	1997 (%)
Ticari Faaliyetler					
Ticari gelire ilişkin bilgi.	61	75	81	87	95
*Risk/faaliyet kolu bakımından	10	23	43	51	51
*Türev araçlara karşı nakit pozisyonlar bakımından	28	29	23	27	50
Diğer	-	-	-	-	40
Nakit pozisyonlardan net faiz geliri	37	44	33	34	37
Ticari Amaçlı Olmayan Türev Araçlar					
Gelir etkisi (tutar veya %)					
*Sadece türevlerin	6	14	13	25	35
*Net faiz marginlerinin genel duyarlılığı	19	23	18	19	26
Ertelenen kazanç/kayıp miktarı	9	10	16	25	27
Türev araçlara ilişkin kayıtlara yansımayan kazanç veya kayıp	15	27	30	35	45

Kaynak: Basle Komite ve IOSCO "Survey of Disclosures About Trading and Derivatives Activities of Banks and Securities Firms, November 1996" ve "Trading and Derivatives Disclosures of Banks and Securities Firms, November 1998".